

KRITIČKI OSVRT NA KINESKI MODEL GOSPODARSTVA

Sedlar, Mario

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:039245>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
KRITIČKI OSVRT NA KINESKI MODEL
GOSPODARSTVA

Mentor:

doc. dr. sc. Maja Mihaljević Kosor

Student:

Mario Sedlar

Split, kolovoz, 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. KINA PRIJE USPOSTAVE KOMUNISTIČKOG REŽIMA	2
2.1. Dinastija Qing	2
2.1.1. Opijumski ratovi.....	2
2.1.2. Taipinški građanski rat.....	3
2.1.3. Prvi japansko-kineski rat.....	4
2.1.4. Bokserski ustanak.....	5
2.2. Uspostava kineske republike.....	6
2.2.1. Xinhai revolucija.....	6
2.2.2. Sun Yat-sen i Kuomintang.....	6
3. DOLAZAK KOMUNISTIČKE PARTIJE NA VLAST.....	7
4. KINA POD MAOVIM REŽIMOM.....	8
4.1. Oporavak ekonomije nakon rata.....	8
4.2. Prvi petogodišnji plan.....	9
4.2.1. Agrarni sektor.....	9
4.2.2. Industrijski sektor.....	10
4.2.3. Društvene konzekvence.....	10
4.3. Veliki korak naprijed.....	10
4.3.1. Formiranje organizacijskih jedinica.....	11
4.4. Socioekonomske posljedice velikog koraka naprijed.....	12
5. PERIOD OD VELIKOG KORAKA NAPRIJED DO KULTURNE REVOLUCIJE '66.....	14
6. KULTURNA REVOLUCIJA.....	15

7. SMRT MAO ZEDONGA I POČETAK LIBERALIZACIJE.....	17
8. EKONOMSKA LIBERALIZACIJA.....	17
8.1. Prve godine liberalizacije.....	18
8.2. Reforme i otvaranje Kine.....	19
8.2.1. Primarni sektor.....	21
8.2.2. Sekundarni sektor.....	21
8.2.3. Trgovina.....	21
8.3. Ekonomski razvoj 90-ih.....	22
8.3.1. Prosvjedi na Tiananmenskom trgu.....	23
9. NOVI MILENIJ.....	24
9.1. Globalna financijska kriza 2007.....	25
9.2. Xi Jinping.....	28
9.3. Povratak otetih teritorija.....	29
9.4. Demografska politika Kine.....	30
9.5. Ekološko pitanje.....	31
10. NAJVEĆI IZAZOVI BUDUĆNOSTI.....	33
11. ZAKLJUČAK.....	34
12. SAŽETAK.....	36
13. SUMMARY.....	37
14. LITERATURA.....	38

1. Uvod

Gledajući bruto društveni proizvod kao jedan od najboljih i najkorištenijih makroekonomskih indikatora, Narodna Republika Kina je trenutno druga ekonomija svijeta, odmah iza SAD-a. Radi se o jedinstvenom primjeru koji spaja naizgled nespojivo, kapitalistički način privrede i iznimno autokratsku državnu vlast sa svim svojim elementima (cenzura je prisutna na svim poljima društvenog života, represija od strane državnog aparata, kršenje najelementarnijih ljudskih prava, jednoulje koje se ogleda u jednopartijskom sistemu, itd.). Jako je diskutabilno koliko je tržište u Kini slobodno upravo zbog činjenice što ne postoji demokratski sistem odlučivanja i pluralizam mišljenja koji se na Zapadu smatraju nužnim i potrebnim za funkcioniranje kapitalističke ekonomije, stoga se može reći da te dvije stavke ujedno čine i glavne preduvjete za kapitalističku privredu.

U ovom radu pokušat ću objasniti što je to Kinu dovelo do eksponencijalnih stopa rasta gospodarstva s kojima se ističe zadnjih godina u odnosu na druge nacionalne ekonomije, pritom uvažavajući sve aspekte (od političkih, demografskih, povijesnih pa nadalje). Narodna Republika Kina je zemlja sa bogatom povijesnom i kulturnom baštinom, jedna je od kolijevki ljudske civilizacije. Država je prošla kroz brojne promjene, od legendarnih dinastija (Qin, Han, Ming...), preko mongolskih i japanskih osvajanja, težnji zapadnih sila za kolonizacijom, komunističkog režima pa sve do liberalizacije koja je uslijedila nakon toga.

Ekonomska liberalizacija cjelokupnog gospodarstva utjecala je na svaki aspekt života velike većine građana današnje Kine, koja je po zadnjem popisu stanovništva iz 2018. godine i dalje najmnogoljudnija zemlja na planeti sa 1,393 milijardi stanovnika, što je vidljivo iz podataka nacionalnog statističkog ureda Kine iz te godine. Smatram da je prekretnica u kineskoj povijesti bila uspostava komunističke države 1949. godine od strane Komunističke partije predvođene Mao Zedongom nakon višegodišnjeg krvavog građanskog rata. Razdoblje vladavine komunističkog režima predstavlja kolosalnu epohu u razvoju kineske ekonomije i društva. Postupci koje je provodila Partija i Centralni komitet ostavili su dubok trag u kolektivnoj svijesti Kineza. Stoga će jedan od fokusa ovog rada biti na tom dijelu kineske povijesti i svim reperkusijama koje je taj period ostavio na današnju ekonomiju i društvo u cjelini. Pokušat ću objektivno iznijeti sve pozitivne i negativne karakteristike ovoga doba. Također, detaljno će biti elaboriran proces ekonomske liberalizacije koja je državu zahvatila krajem '70-ih godina prošlog stoljeća, čime je započela tranzicija iz planskog u tržišno gospodarstvo. Nadalje, bit će analizirane sve današnje sastavnice ekonomije s posebnim osvrtom na socijalni kontekst. Na

kraju, navest ću ključne probleme s kojima se sustav i država suočavaju danas i koji imaju potencijal da utječu na doglednu budućnost, kako same Kine tako i cjeloga svijeta zbog globalizacije koja je sveprisutna. Stoga mislim da je bitno reagirati pravovremeno na te probleme, koji su prvenstveno ekološkog i demografskog tipa.

2. Kina prije uspostave komunističkog režima

Glavna pretpostavka za razumijevanje današnje ekonomije Kine je shvaćanje povijesnog konteksta u svakoj od pojedinih etapa razvoja kineskog društva. U ovom dijelu fokusirat ću se na razdoblje koje je prethodilo komunizmu. Dakle, analizirat će se vrijeme vladavine Qing dinastije, ekonomsko stanje u državi i posljedice koje je ovaj period od preko 2 i pol stoljeća ostavio na kinesko gospodarstvo i cjelokupno kinesko društvo.

2.1. Dinastija Ch'ing (Qing)

Ova dinastija zamijenila je dinastiju Ming (koja je Kinom vladala od 1368. do 1644.), a vladala je državom sve do 1911. kada je uspostavljena Republika Kina s predsjednikom Sun Yat-senom na čelu. Navedeni podaci dostupni su u sklopu mrežnog izdanja Hrvatske opće enciklopedije. Za vrijeme nje teritorij je udvostručen i Kina je doživjela ekonomski procvat. Problemi se javljaju krajem 18. stoljeća kada dolazi do ogromnog porasta stanovništva i pada gospodarstva.

2.1.1. Opijumski ratovi

Trgovina između Europe i Kine bila je razvijena još u doba vladavine Mongola Kinom u 13. stoljeću. Put svile je označavao mrežu karavanskih putova koji su se protezali kroz srednju Aziju i Bliski Istok. Iz Europe prema Kini išli su između ostalog: zlato, slonovača, razno drago kamenje i staklo; a u suprotnom smjeru putovali su krzno, keramika, žad, bronca i brojni egzotični začini.

Dobro za kojim je najviše žudilo europsko tržište (posebice Ujedinjena Kraljevina) bio je čaj. Do 1800. godine u Englesku je izvezeno 24 milijuna funti čaja godišnje. Kinezi su za njegovu zamjenu bili spremni uzimati jedino srebro što je dovelo do ogromnog priljeva tog plemenitog metala u Kinu i samim time do ubrzanog rasta gospodarstva uzrokovanog akumulacijom kapitala. Kako ne bi došlo do daljnjeg disbalansa moći, Britanska Istočnoindijska kompanija

koja je držala monopol nad trgovinom u tom dijelu kraljevstva, sjetila se da bi bilo dobro plasirati opijum na kinesko tržište za kojim je već postojala značajna potražnja. Car Yongzheng je izdao zabranu pušenja opijuma i njegove trgovine još 1729. godine, međutim od 1757. pa sve do kraja Prvog opijumskog rata (1842.) trgovina je strancima bila dozvoljena samo u Kantonu (grad Guangzhou). Neposredno prije izbijanja Prvog opijumskog rata, između 1828. i 1836. godine Britanci su u Kinu prenijeli srebro u protuvrijednosti od 4,3 milijuna dolara, a iz Kine iznijeli srebro u protuvrijednosti od 43,4 milijuna dolara, upravo zahvaljujući malverzaciji koju su uspjeli izvesti preko svoje Istočnoindijske kompanije. Proces je tekao na sljedeći način: daje se srebro za čaj, a to isto srebro uz dobit se povratu opijumom, da bi se tim istim i uvećanim srebrom kupilo još čaja, dakle dobije se i više od duplo čaja za istu količinu srebra, i na kraju se taj čaj na europskom tržištu prodaje za još više srebra, i tako nanovo. Kap koja je prelila čašu za Veliku Britaniju bio je dekret kineskog Cara Daoguanga koji naređuje konfiskaciju opijuma na što Britanija odgovara objavom rata. Bez obzira na brojnost kineske armije, moderna taktika Britanaca i bolje naoružanje bili su presudni. 1842. Kinezi su prisiljeni potpisati mirovni sporazum u Nanjingu kojim Hong Kong postaje dio Britanskog Kraljevstva i otvara se 5 trgovačkih luka za slobodnu trgovinu.

Uzrok Drugom opijumskom ratu 1856. bila je otmica broda pod britanskom zastavom, na što Britanija nije ostala nijema, s time da su joj se ovoga puta pridružili i Francuzi skupa s manjom vojnom pomoći SAD-a i Rusije. Ovo je dovelo do definitivnog poraza Kineskog Carstva, što ih je prisililo da prihvate sve političke i trgovinske zahtjeve zapadnih sila. Opijum je legaliziran, proglašava se sloboda vjeroispovijesti, otvara se još 10 luka za trgovinu, a Kinezi su bili prisiljeni plaćati reparacije. Stamenković (2019.) u svom akademskom članku koji je posvećen ovoj tematici istražuje sve uzroke i posljedice Opijumskih ratova u Kini.

2.1.2. Taipinški građanski rat

U drugoj polovini 19. stoljeća dolazi do ubrzanog procesa industrijalizacije i modernizacije kompletne infrastrukture, s naglaskom na vojni segment. Grade se velika vojna brodogradilišta, vojska se educira i upoznaje sa zapadnim načinom ratovanja, dovode se vanjski vojni eksperti. Dinastija je ulagala u vojsku da bi povećala obrambeni potencijal i da bi neutralizirala svaku potencijalnu vanjsku prijetnju unutarnjem redu i miru. Velika prijetnja za dinastiju trajala je gotovo 14 godina (1850.-1864.), riječ je o Taipinškoj pobuni. Procjenjuje se da je u tom periodu umrlo između 20 i 30 milijuna ljudi, iako je lako moguće da su te brojke puno veće.

Done (2011.) ipak zagovara ovu prvu tezu s relativno manjim brojkama. Ove šokantno velike brojke čine ovaj rat najsmrtonosnijim u 19. stoljeću, a ovo je ujedno i najkrvaviji građanski rat zabilježen u povijesti. Stoga su o njemu napisana brojna djela, a jedan od poznatijih istraživača ove tematike je Platt (2012.). Upravo je on u svojoj knjizi, izdanoj relativno nedavno ustvrdio da bi te brojke mogle doseći nevjerojatnih 70 milijuna ljudi. Osoba koja je inicirala pobunu bio je Hong Xiuquan koji je samog sebe proglasio bratom Isusa Krista i drugim sinom Shangdija (vrhovno kinesko božanstvo prisutno u nekoliko religija: konfucijanizam, kineski protestantizam...). Osnovao je novu religiju koja je imala elemente kršćanstva i tradicionalnih kineskih vjerovanja. Bio je žestoki protivnik dinastije Qing i krajnji cilj mu je bio njihovo svrgavanje s vlasti i uspostava potpuno reformirane, nove države s njim na čelu. Osnovao je nepriznatu paradržavu unutar kineskog teritorija koja se nalazila na samom jugu, tzv. Taipinško Nebesko Kraljevstvo. Imala je karakter teokratske apsolutističke monarhije. Glavni grad države bio je Tianjing (današnji Nanjing). Taipinška vojska je bila nadjačana od strane trupa koje su podupirale dinastiju, nakon neuspjelog pokušaja zauzimanja Pekinga, taipinške trupe povukle su se južnije niz rijeku Yangtze i utvrdile svoje položaje. 1862. g. dolazi do opsade Nanjinga koji 2 godine kasnije pada u ruke carskih trupa, Reilly (2004.). Samo mjesec dana prije toga umro je samoprozvani mlađi brat Isusa Krista. Tongzhi reforme pokrenute su 1860. i trajale su sve do 1874. g. Cilj reformi je bio revitalizacija vlade i poboljšanje kulturnih i ekonomskih uvjeta u zemlji. Došlo je do sveopće industrijalizacije po uzoru na kapitalistički model, iako se država i dalje uplitala u mnogo stvari koje su na Zapadu nezamislive. Vlada je imenovala niz regionalnih dužnosnika koji su u biti predstavljali centre moći oko kojih se sve vrtjelo. 2 najpoznatija su Zeng Guofan i Li Hongzhang, Smith (1978.). Jedan od najvećih problema koji je sputavao Kinu bio je taj što je država u potpunosti bila agrikulturalnog karaktera, tako da nagli prijelaz na industrijalizirano gospodarstvo nije bio lagan zadatak.

2.1.3. Prvi japansko-kineski rat

Paine (2003.) u svojoj knjizi detaljno analizira ovaj značajan događaj u kineskoj povijesti. Rat je počeo 1894. godine i trajao je malo manje od godinu dana. Direktan povod ratu je bio sukob interesa ove dvije države na Korejskom poluotoku. Japanci su htjeli kolonizirati Koreju i iz nje dalje voditi vojne operacije prema Kini i Mandžuriji, s druge strane Kinezi su imali snažan utjecaj u Koreji jer je korejska vlada bila samo produžena ruka kineskih političara i interesa. Rat se pokazao kao katastrofalan za Kinu, a među narodom je sve više rasla ogorčenost i repulzija prema dinastiji. Mir koji je sklopljen u Shimonosekiju bio je porazan za Kinu u

svakom smislu, bili su prisiljeni predati Tajvan, Penghu otoke i poluotok Liaodong, a tim su potpisom također probudili hegemonijske težnje Japanaca koji su sve više rasli ekonomski i vojno. Uz to, Kina je prisiljena plaćati ratnu odštetu u iznosu od oko 14000 tona srebra iz trezora dinastije što je praktički ispraznilo nacionalne rezerve. Ovaj rat označava početak kraja dinastije Qing.

2.1.4. Bokserski ili Iheatuanski ustanak

Preston (2001.) u svom radu daje osvrt na Bokserski ustanak. Njemu je prethodila Wuxu reforma iz 1898. koja je označavala pokušaj državne, kulturne, političke i obrazovne reforme. Niz reformi obuhvaćao je: osnivanje sveučilišta u Pekingu koje je trebalo preuzeti zapadnjački način obrazovanja sa svim pripadajućim standardima, ukidanje dobrog dijela radnih mjesta u državnoj birokraciji koji su opterećivali državni proračun, uspostavljanje što više kapitalističkih zakona i odredbi za razvoj ekonomije, industrijalizaciju, gradnju cesta i željeznica, itd. Međutim, ove reforme nisu naišle na plodno tlo kod konzervativaca koji su iste godine kada su donesene reforme izveli državni udar na cara koji je inicirao reforme, on završava u kućnom pritvoru sve do svoje smrti 10 godina kasnije, a vlast preuzima regentica Cixi. Pripadnici kineskog nacionalističkog pokreta (bokseri) 1899. dižu ustanak protiv svega nekineskog, zato što u tome vide imperijalizam i kolonijalizam, na meti udara su posebice bile vjerske grupe sa kršćanskim misionarima na čelu koje su proglašene „**petokolonašima**“¹. Mnogi od njih umrli su mučeničkom smrću i kasnije su kanonizirani. Ustanak je potrajao do 1901., a prosvjednici su stali na stranu vladajuće dinastije. Saveznički ekspedicijski korpus je nizom žestokih borbi i zauzimanjem Pekinga prisilio caricu da Bokserskim protokolom obveže Kinu na isplatu ogromnih ratnih odšteta i proširi već postojeće privilegije zapadnih sila. Među Kinezima se polako počelo proširivati uvjerenje da se Kina može suprostaviti Zapadu jedino ako prihvati njihove moderne vrijednosti i koncepte poput republikanstva i socijalizma.

Definicija ovog pojma nalazi se na mrežnom izdanju Hrvatske opće enciklopedije. Pod pripadnicima pete kolone se misli na razne tajne skupine koje imaju za cilj rušenje ili ometanje postojećeg društvenog poretka. Pritom se često koriste raznim subverzivnim i agresivnim metodama, a najčešće rade u interesu vanjskih faktora. Ovaj termin svoje prijeklo vuče iz Španjolskog građanskog rata 1936. g. gdje su pristalice ustanka ostale u područjima pod kontrolom vlade, čak i nakon puča, samo kako bi izvodili razne diverzantske akcije kojima bi nanijeli maksimalnu štetu neprijatelju.

2.2. Uspostava kineske republike

2.2.1. Xinhai revolucija

Povodom stogodišnjice izbijanja revolucije, 2011. Lee i Lee su objavili knjigu koja stavlja fokus na Xinhai revoluciju i na njene dalekosežne posljedice. Korijeni ove revolucije se nalaze u akumuliranom nezadovoljstvu vladavinom mandžurske dinastije Qing nad kineskom populacijom. Njihovi teritorijalni ustupci zapadnim silama i niz ponižavajućih poraza u ratovima doveli su do procesa prihvatanja zapadnih modela razmišljanja poput republikanstva, liberalizma i demokracije među kineskim nacionalistima koji su shvatili da je to jedini način za opstanak. Casus belli (uzrok ratu tj. sukobu) bilo je nastojanje dinastije da silom nacionalizira lokalnu privatnu željeznicu u provinciji Sichuan (Sečuan) kako bi je prodala zapadnim bankama. U listopadu 1910. godine izbija Wuchangski ustanak kada su se carske trupe pobunile i otkazale poslušnost caru. Ovaj događaj dao je vjetar u leđa drugim revolucionarnim trupama koje su narednih mjeseci počele proglašavati nezavisnost svojih provincija. Komandant carskih trupa Yuan Shikai u prosincu pristaje na primirje i prihvaća ponudu revolucionista da postane prvi službeni predsjednik novoproglašene Republike Kine. Međutim, kako tzv. Beiyanska vlada nije bila u stanju na početku uspostaviti potpuni autoritet, Vanjska Mongolija i Tibet to iskorištavaju i de facto se odcjepljuju od matice države, a sama Kina upada u dugogodišnji period nestabilnosti i vladavinu **gospodara rata**².

Opis ovog pojma moguće je naći na Wikipediji. Termin gospodar rata označava osobu koja drži vlast nad određenim teritorijom, najčešće se radi o subnacionalnim jedinicama poput provincija ili regija. Njihov autoritet proizlazi isključivo iz raspolaganja i nadziranja oružanih sila koje su samo gospodaru rata vjerne, obično su to razne paravojne formacije nad kojima centralna vlast nema direktan nadzor.

2.2.2. Sun Yat-sen i Kuomintang

Britanski povjesničar Shepley u svojoj knjizi iz 2013. g. objašnjava korelaciju između Sun Yat-sena i Kuomintanga kao političke stranke. Sun Yat-sen bio je jedan od začetnika ideje o Republici Kini, Kinezi ga često nazivaju „Ocem domovine“. 1912. godine postaje prvi predsjednik novonastale Republike Kine, ali samo privremeno. Potom osniva Kuomintang te postaje njegov prvi predsjednik. Kada je 1921. osnovana Komunistička partija Kine, ulaze u

savez i stvaraju zajedno nacionalni front jedinstva koji je imao za glavni cilj oslobađanje od japanskih i zapadnih hegemonijskih težnji. Povijest suradnje i sukoba ove dvije kineske stranke je burna, više puta su sklapali i prekidali savezništva. Sun Yat-sen nije doživio konsolidaciju stranke koju je osnovao, on umire 1925. a na njegovo mjesto je zasjeo Čang Kai-šek. 1927. g. on izdaje naredbu o protjerivanju i ubijanju komunista. Komunisti su regrutirali većinom seljake i njihov gerilski način ratovanja uspio je zadati protivnicima velike gubitke. Nakon japanske invazije na Mandžuriju i proglašenja marionetske države Mandžukuo 1932. na čelu koje je formalno bio posljednji kineski car Pu Yi iz dinastije Qing, komunisti dobivaju još više dobrovoljaca koji su ogorčeni. Napadom Japana na Kinu 1937. ove dvije stranke opet sklapaju savez i surađuju sve do 1941. Zapadni saveznici u Drugom svjetskom ratu podržavaju Kuomintang kao službenu vladu na čelu Kine. Završetkom globalnog pokolja počinje krvavi građanski rat u kojem je stranka u potpunosti poražena i bježi u egzil na otok Tajvan gdje osniva vladu Republike Kine. Sve do 1992. godine Tajvanom vladaju jednopartijski, a potom se uvode višestranački izbori. Sun Yat-sen jedan je od rijetkih kineskih političara prošlog stoljeća kojeg podjednako cijene u „obe kine“.

3. Dolazak Kineske komunističke partije na vlast

Kineska revolucija (u Kini poznata kao „Oslobodilački rat“) označava oružani sukob od 1946. do 1950. između nacionalista na čelu s Kuomintangom i komunista na čelu sa Mao Zedongom. Sukob koji svoje korijene vuče još iz 1927. rasplamsao se opet u proljeće 1946. zbog nemogućnosti pronalaska sporazumnog rješenja za budućnost poratne Kine. Nacionalisti su dobivali novčanu pomoć od SAD-a, a komunisti od Sovjeta. Ni dandanas se ne zna broj poginulih u ovom sukobu, ali stručnjaci procjenjuju da se brojka kreće između 1 i 3 milijuna, uključujući velik broj civila, čime se ukupna brojka poginulih u njihovom međusobnom sukobu popela na 7 do 8 milijuna. Prema Rummelu (2017.) brojka bi mogla biti i preko 11 milijuna ljudi. Jedan od najpoznatijih istraživača ovog perioda je Lynch (2010.) i upravo je on jedan od onih koji procjenjuju da bi brojka ipak mogla biti bliže 8 milijuna žrtava. Maovi komunisti su naišli na veliku podršku agrarnog dijela Kine i na kraju odnijeli pobjedu proglašivši Narodnu Republiku Kinu. Nacionalisti su bili prisiljeni na egzil na otok Tajvan, sukob nikad nije formalno okončan i oba režima se smatraju legitimnim nasljednicima predratne Kine. Nakon desetljeća hladnih odnosa, od 1984. postoje formalni kontakti između ova 2 entiteta.

Stanje u kojem se nalazila država u trenutku preuzimanja vlasti prvoga listopada 1949. bilo je u najmanju ruku katastrofično. Nestabilnosti koje su trajale desetljećima zavile su zemlju u crno. Industrije praktički nije ni bilo jer nisu postojale nikakve investicije, kako od domaćih tako i od stranih investitora. Demografska slika zemlje bila je iznimno loša, visoka smrtnost uzrokovana učestalim ratovima, raznim bolestima i gladi uzela je svoj danak. Pred komunističkom partijom bio je veliki zadatak.

4. Kina pod maovim režimom

4.1. Oporavak ekonomije nakon rata

Vizija komunističkog režima je bila moderna, jaka i socijalistička nacija. Tranzicija ekonomije u planski oblik privrede nije bio lagan zadatak. To je podrazumijevalo industrijalizaciju, povećanje životnog standarda, smanjenje razlika između društvenih klasa i proizvodnju moderne vojne opreme i snažne armije koja bi branila poredak. Mao je smatrao da je prije sveopće industrijalizacije i modernizacije potrebno političko obrazovanje stanovništva i usađivanje socijalističke ideologije u njihove glave. Međutim, postojala je druga struja misli unutar partije koja je smatrala da su ekonomske reforme bitnije od komunističke indoktrinacije društva. Kako je povremeno dolazilo do previranja na čelnim funkcijama unutar partije tako se mijenjao smjer kojim bi zemlja trebala ići, a samim tim i cijela ekonomska politika.

Veliki ekonomski problem predstavljala je visoka razina inflacije, partija je rješenje pronašla u nacionalizaciji i centralizaciji cjelokupnog bankarskog sustava. Monetarni sistem je ujedinjen, uvjeti za kreditiranje su postroženi, budžetski rashodi su smanjeni na najmanju moguću razinu. Svi ovi postupci su napravljeni u svrhu stabiliziranja vrijednosti novca od strane države. Prodaja je stimulirana i parcijalno regulirana od strane establišmenta koji se sastojao od državnih kompanija koje su se bavile trgovinom.

Proces nacionalizacije u industriji tekao je relativno brzo, do 1952. godine samo je 17 % industrijskih jedinica ostalo izvan državnog vlasništva. Agrarna reforma je također uzela maha, prema podacima knjižnice Kongresa SAD-a oko 45 % obradive zemlje koja je pripadala veleposjednicima redistribuirana je obiteljima koje su imale ništa ili malo zemlje (oni su činili 60 do 70 % stanovništva). Pritom je došlo do velikih čistki – svatko tko se nije slagao s preraspodjelom je smaknut (gotovo milijun ljudi – mahom bogati veleposjednici i trgovci). Također, velik broj ljudi je pobjegao u politički azil. Nakon dodjele zemlje, farmeri su poticani

da međusobno surađuju u pojedinim fazama procesa produkcije formacijom timova za uzajamnu pomoć. Takoj vrsti zajednica je do 1952. pripadalo 38 % stanovništva.

Nakon ovih ekonomskih odluka gospodarstvo se lagano počelo oporavljati, razina cijena je stabilizirana, trgovina je obnovljena, a i poljoprivreda i industrija su se vratile na prijeratne razine rasta. Sve je teklo u dobrom smjeru, naizgled.

4.2. Prvi petogodišnji plan

Sastavljen je za period od 1953. do 1957. godine. Nakon početnog oporavka ekonomije, čelnici partije su bili spremni za provedbu intenzivnog programa industrijskog rasta i jačanja socijalizma. Kao primjer uzet je sovjetski ekonomski model čiji stupovi leže na državnom vlasništvu u industrijskom sektoru, velikim kolektivnim jedinicama u poljoprivredi (kolhozi) i centraliziranom ekonomskom planiranju. Okosnicu kineskog gospodarstva trebao je činiti tvornički radnik, a ne zemljoradnik. Ovaj cilj trebao je biti postignut bez obzira na trošak koji bi se eventualno mogao pojaviti u poljoprivredi.

4.2.1. Agrarni sektor

Poljoprivredni sektor je prošao kroz ekstenzivne organizacijske promjene. Već 1953. počinje blagi oblik procesa kolektivizacije tako što dolazi do formiranja zadruga, od kojih svaka u prosjeku ima oko 30 obitelji. Proces agrarne kolektivizacije je počeo sporo, ali se '55. i '56. iznimno ubrzao. Važno je napomenuti kako su seljaci bili prisiljavani ući u kolektivne organizacije po uzoru na sovjetski tip. 1957. godine 93.5 % svih domaćinstava koji žive od zemlje su bili združeni u kooperative, (Američka nacionalna knjižnica). U njima su još donekle obitelji dobivale prihod s obzirom na obujam zemlje koju su unijeli u reproduktivni ciklus, dok su u naprednim kooperativama tj. kolektivitetima vladala drugačija pravila – prihodi su dodijeljeni isključivo na temelju rada. Iako državna ulaganja u poljoprivredu nisu bila na visokoj razini, output je rastao značajno, za oko 4 % godišnje, a glavni uzrok tome bio je upravo proces kolektivizacije i optimizacije.

4.2.2. Industrijski sektor

Razvoj teške industrije i kapitalno intenzivne tehnologije trebali su biti kraljeznica kineske ekonomije. Podaci američke nacionalne knjižnice, kojoj je jedan od ciljeva analiza podataka stranih ekonomija, tvrde da do 1956. g. nije postojala nijedna potpuno privatna firma u cijeloj Kini, država je imala udio od 67.5 %, a 32.5 % je bilo u zajedničkom vlasništvu privatnika i države. Do iste godine su skoro sve firme koje se bave bilo kakvim oblikom ručnog rada združene u kooperative (91.7 %). Najveći procvat doživjele su ključne industrije – proizvodnja željeza i čelika, kopanje ugljena, proizvodnja cementa, proizvodnja strojeva, dakle sve sastavnice tzv. teške industrije, koja je bila forte kineske ekonomije onoga doba. Svi ekonomski pokazatelji su bili izvanredni, industrijska proizvodnja se povećavala godišnje prosječno za 19 % u periodu od '52. do '55., dok je nacionalni prihod rastao po stopi od 9 % godišnje.

4.2.3. Društvene konzekvence

Došlo je i do značajnih društvenih promjena: zabrana svakog oblika religije i religijskih institucija što je, uostalom, bio jedan od osnovnih postulata komunističke ideologije, pokušaj približavanja osnovnog obrazovanja općoj populaciji (Mao je čak da bi to olakšao pojednostavio inače komplicirani kineski alfabet), pokušaj izjednačavanja ženskih prava sa muškima, itd. Mao Zedong 1957. pokreće kratkotrajnu etapu pod nazivom „Neka cvate stotinu cvjetova“ koja je zamišljena kao sloboda izražavanja mišljenja, no nije bila ni blizu toga, Chang i Halliday (2005.). Brojni intelektualci koji su se usprotivili komunističkom režimu završili su u radnim logorima. Od tog momenta progoni su postali sve učestaliji i intenzivniji. Svima je konačno postalo jasno koja je bila primarna intencija sprovođenja te akcije.

4.3. Veliki korak naprijed

Radi se o nazivu za ekonomski i socijalni plan kineskog gospodarstva koji je bio na snazi od 1958. do 1962. Sve veći jaz između poljoprivrednog sektora i industrije, manjak fleksibilnosti u donošenju odluka i nezadovoljstvo uzrokovano neučinkovitostima zemljoradnje prisilili su Maoa Zedonga da promijeni taktiku. Strah da bi poljoprivreda u budućnosti mogla znatno kaskati za teškom industrijom natjerao je Maoa Zedonga da prihvati politiku koja je odobravalala provincijskim, ruralnim djelovima zemlje da donose autonomne ekonomske odluke. Godine 1958. došlo je do promptne odluke da vodstvo partije prihvati pristup koji se temelji na

herojskom trudu cjelokupnog pućanstva da se dramatićno poveća produktivnost u svim sektorima ekonomije odjednom, po tome je i plan dobio ime – Veliki skok tj. korak naprijed.

Fundamentalni problem je predstavljao manjak kapitala da bi se pokrile obje sfere ekonomije u isto vrijeme. Kako bi se nadišao ovaj problem, vodstvo je odlučilo stvoriti kapital u poljoprivredi gradnjom ogromnih sustava navodnjavanja pritom zapošljavajući mnogobrojne timove farmera čiji rad nije bio u potpunosti iskorišten u ekonomskom smislu, Dikotter (2010.). Isto tako, angažirani su u proširenju industrijskog sektora na način da su gradili puno manjih radnih jedinica u kojima se proizvodila oprema potrebna za razvoj agrikulturne. Dio tih radnih jedinica bio je u obliku improviziranih peći koje su se najčešće nalazile u dvorištima kućanstava i imale su za svrhu maksimizaciju proizvodnje čelika, (Zhi-Sui, 2011.). No dogodilo se upravo suprotno, seljaci bez ikakvog znanja su proizvodili izrazito nekvalitetno željezo koje nije vrijedilo ništa na međunarodnom tržištu. Sve ovo posljedica je provođenja politike Mao Ce-tunga koji nije niti malo slušao znanstvenike i stručnjake te je potpuno izignorirao sve njihove preporuke. Slična stvar se dogodila i u poljoprivredi, gdje su rađeni razni eksperimenti nebi li se povećao urod. Na primjer, seljacima je naređeno da sade biljke jako blizu, pritom ignorirajući činjenicu da svakoj vrsti biljke treba određena kolićina prostora, zraka i vode karakteristićna isključivo za nju. Također, došlo se na ideju da se sjemenke sade i do dva metra dubine misleći da će tako pustiti veće korijenje, (Dikotter, 2010.). Svi ovi postupci jako su smanjili prinos žetve, a da pritom te informacije uopće nisu na vrijeme došle do vrha hijerarhijske piramide zbog straha lokalnih dužnosnika i pritiska koji su njihovi nadređeni vršili nad njima. Na dodatno smanjenje žetve utjecala je i angažiranost seljaka oko proizvodnje nekvalitetnog željeza i time oduzimanjem vremena za rad u polju. Tijekom Velikog koraka naprijed isto se očekivalo i od industrije, da rastegne svoje kapacitete do maksimuma i poveća produktivnost. Politićki žar je bio usmjeren ka motiviranju radne snage i stavljanju politike u prvi plan. Centralno planiranje, koje čini bit svakog planskog gospodarstva, je potisnuto do te mjere da su proizvodnu politiku vodile primarno individualne proizvodne jedinice.

4.3.1. Formiranje organizacijskih jedinica

Proces nastanka komuna u ovom periodu, koji je opisan u ovom paragrafu, je problem istraživanja Thaxtona (2008.). Došlo je do formiranja komuna koje su u biti konjugirale 20 do 30 naprednih proizvođaćkih kooperativa. Broj ćlanova tih komuna varirao je od 6000 pa do 40000 u nekim slućajevima. Komune su se u pravilu sastojale od 3 organizacijska nivoa: centralna administracija komune, proizvođaćka brigada koja je bila ekvivalent kooperativi ili tradicionalnom ruralnom naselju, i proizvodni tim koji se u pravilu sastojao od nekih 30-ak

obitelji. U početnoj fazi Velikog koraka naprijed, komunama su pripadala sva vlasnička prava nad proizvodnom imovinom njihovih podređenih i preuzele su na sebe većinu planiranja i donošenja odluka aktivnosti farme. Do značajnog povećanja produktivnosti došlo je zbog toga što su obitelji spavale u zajedničkim spavaonicama, hranile se u zajedničkoj menzi, i cijeli tim bi bio fokusiran na jedan konkretan zadatak u određenom trenutku. Dakle, zaslužna je ekonomija obujma. U praksi, ovakav komunistički ideal, ekstremno centraliziran oblik komune nije ustanovljen u dobrom dijelu ruralnih područja već samo djelomice. Polako se počelo primjećivati da komune nisu dorasle zadanim zadacima s menadžerskog i administrativnog aspekta. Odluke su se počele vraćati na vrh hijerarhijske piramide, ali su komune i dalje zadržane kao bazični tip organizacije u agrarnom sektoru do ranih '60-ih.

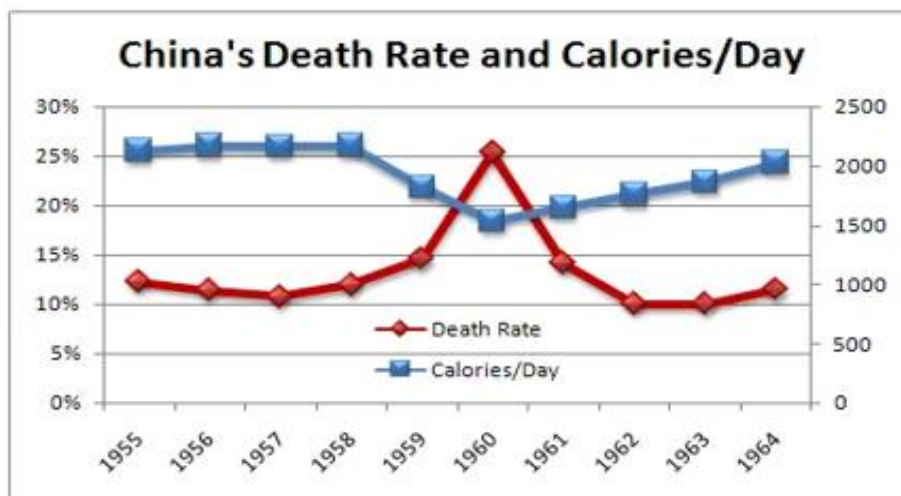
4.4 Socioekonomske posljedice Velikog koraka naprijed

Rezultati Velikog koraka naprijed su bili apokaliptični i uveli su ekonomiju u negativan ekonomski ciklus tj. duboku recesiju. Iako je '58. izgledala obećavajuće sa porastom od 55 % u industrijskom sektoru i odličnom žetvom, (Američka nacionalna knjižnica). Sljedeće 3 godine su obilježene ogromnim padom poljoprivrednog outputa.

Uzroci toga su se krili u nepovoljnim vremenskim uvjetima, loše konstruiranim irigacijskim sustavima i lošoj alokaciji proizvodnih inputa od strane države, ali definitivno najveći uzrok katastrofi koja je snašla Kinu bila je ravnodušnost vlastodržaca prema ljudskoj patnji. Mao Ce-tung kao vodeća figura režima definitivno snosi najveći dio odgovornosti jer je svojim neznanjem i odbijanjem savjeta eksperata doveo zemlju na dno provalije. Za vrijeme najveće gladi tih godina on je uporno zbog svoga ega i bahatosti odbijao stranu pomoć i uporno svijetu predstavljao lažnu sliku realnosti u Kini. Ljudi su praktički umirali od gladi kraj velikih silosa žita jer je država donijela odluku da se ne otvaraju zbog duga koji je morao biti isplaćen Sovjetskom Savezu. Ne samo da država nije intervenirala nego je i optuživala seljake da skrivaju hranu i zatvarala ih u radne logore kada su žito odbili predati zajednici, (Mirsky, 2009.). Određeni slojevi društva su bili pogođeniji jer su bili na meti režima, radi se o: religijskim vođama svih vrsta, desničarima, bogatim seljacima. Oni su stavljeni na najniži prioritet dostavljanja hrane, pa su i umirali u najvećim brojevima, brojni od njih su i javno smaknuti.

Procjenjuje se da je 30 do 40 % svih ruralnih domova brutalno razoreno samo kako bi se stvorio materijal za gradnju javne infrastrukture, seljaci su prisilno protjerivani ponekad samo zato što su bili u blizini seljaka koji je imao hrabrosti usprotiviti se režimu, (Friedman et al, 2006.).

Dolazi do sveopće gladi, posebno u područjima koja su direktno ovisna o urodu. Ni dandanas se ne zna točan broj ljudi koji su umrli od velike gladi, službene brojke kineskih vlasti kažu da se radi o 14 milijuna, no brojni stručnjaci procjenjuju da bi to mogao biti znatno veći broj, negdje između 20 i 43 milijuna žrtava. Dikötter (2010.) tvrdi da je od velike gladi tih godina umrlo oko 45 milijuna ljudi. U tom slučaju radilo bi se o otprilike 5 % populacije. Država je srećom spriječila još veću katastrofu kada je 1960. odustala od uvoza sve tehničke opreme i sa nacionalnim rezervama deviza kupila 5 milijuna tona žita. Međutim, naknadno se javljaju problemi i u industrijskom sektoru. Zbog izrazitog naprezanja opreme i radne snage, efekata agrarne krize s kojom je zemlja bila suočena, manjka ekonomske koordinacije i naposljetku povlačenja sovjetske pomoći '60-ih pada industrijski output za 38 % '61. god. i za još 16 % '62. god., (Kongresna knjižnica SAD-a).

Direktne posljedice lošeg vođenja poljoprivredne politike jasno su vidljive iz 2 parametra: stopa smrtnosti i prosječni dnevni unos kalorija. Ova 2 parametra su u direktnoj korelaciji, iako na stopu smrtnosti uz ovo djeluju još neki faktori.

Izvor: Ashton, Basil, Kenneth Hill, Alan Piazza, and Robin Zeitz. "Famine in China, 1958-61." (1984.)

Raspoloživo na: <https://scottmanning.com/content/visualizing-the-great-leap-forward/>

5. Period od Velikog koraka naprijed do Kulturne revolucije '66.

(prvo poljoprivreda)

Suočena sa ekonomskim kolapsom početkom '60-ih Partija analizira greške koje je počinila i razvija novi set mjera koje bi trebale pomoći oporavku ekonomije. Uvidjevši razmjere katastrofe koju je uzrokovala strogo centralizirana ekonomija, partijski čelnici odlučili su pokrenuti proces decentralizacije. Primarni cilj je bio vraćanje poljoprivrede na prošle razine rasta, kako bi ostala u razini sa rastom populacije. Glavna briga kineskih vlasti je bila da ne dođe do problema koji je još engleski demograf i ekonomist **Thomas R. Malthus**³ opisao. Planiranje i ekonomska kordinacija trebali su zaživjeti, iako u manje centraliziranom obliku nego prije Velikog koraka naprijed, a sve u svrhu što efikasnije alokacije resursa unutar ekonomije. Prioriteti su postavljeni glede investiranja u određeni sektor ekonomije: prvo poljoprivreda, zatim laka industrija, a tek potom teška, (Američka nacionalna knjižnica). Dakle, naglasak je prebačen s teške industrije na tehnološke inovacije u agrarnom sektoru.

Organizacijske promjene u zemljoradnji su prije svega uključivale decentralizaciju donošenja odluka vezanih za proizvodni proces i raspodjelu dohotka unutar samih komuna. Uloga centralne administracije komune je uvelike reducirana, iako i dalje ostaje veza između lokalne vlasti i poljodjelnika. Proizvodni timovi su određivali bazične računovodstvene jedinice i bili su odgovorni za donošenje gotovo svih odluka vezanih za proizvodnju i raspodjelu dobivene vrijednosti nastale u proizvodnom procesu. Privatna zemljišta su u nekoj manjoj mjeri vraćena farmerskim obiteljima. Doneseno je više ekonomskih mjera od strane države koje su poticale poljoprivredu. Takse su značajno smanjene, a cijene koje je država plaćala za proizvode su relativno narasle (do cijena industrijskih zaliha za poljoprivredu). Došlo je do značajnog rasta zaliha kemijskih gnojiva i raznih vrsta alata i strojeva potrebnih za produktivnije funkcioniranje poljoprivrede. Ti inputi su većinom bili koncentrirani na područja koja su imala visoke i stabilne prinose kako bi se omogućio što je moguće plodonosniji urod.

U sektoru industrije, nekoliko esencijalnih i ključnih kompanija je vraćeno centralnoj državnoj kontroli, ali je kontrola nad većinom firmi i dalje ostala u rukama provincijskih i lokalnih kvazivlada. Planiranje je opet zauzelo primat umjesto politike koja je prije vodila odluke o proizvodnji, a materijalne nagrade su postale glavni poticaj za reprodukciju umjesto revolucionarnog entuzijazma. Također, sve ove promjene su popraćene sa velikom količinom uvoza iz Japana i zapadnoeuropskih država, koje su zamijenile sovjetsku ulogu u kineskoj ekonomiji do čijeg je naglog prekida došlo još 1960. Od '61. do '65. povraćena je ekonomska

stabilnost, a '66. je rast u industriji i poljoprivredi nadišao najveće razine koje su bile zabilježene u prošlom periodu. Od '61. do '65. agrarni output u prosjeku raste 9.6 % godišnje, a industrijski 10.6 % što je većinski bio rezultat oživljavanja pogona koji su prethodno radili smanjenim naporom, (Kongresna knjižnica SAD-a). Još jedan katalizator rasta u ovom periodu bio je nastanak novih ruralnih, malih industrijskih pogona, konkretno rudnika ugljena, hidroelektrana, pogona za proizvodnju kemijskog goriva, i pogona za proizvodnju poljoprivrednih strojeva.

Ekonomski model koji je proizašao u ovom periodu kombinira neke elemente strogo centralizirane, industrijski orijentirane ekonomije sovjetskog tipa koja je viđena u prvom petogodišnjem planu i s druge strane prisutni su elementi decentralizacije vlasništva i donošenja odluka koje su okarakterizirale „Veliki korak naprijed“ sa strogim naglaskom na poljoprivredni razvoj, (Kongresna knjižnica SAD-a). Važne promjene zabilježene su u ekonomskoj politici zadnjih godina ovog perioda, ali je bazični sistem vlasništva, donošenja odluka i razvoja strategije ostao više manje isti sve do reformi '60-ih.

Po njegovom načelu stanovništvo se množi geometrijskom progresijom, dok se proizvodnja hrane povećava aritmetičkom progresijom, a budući da je geometrijski rast brži od aritmetičkog postoji trajan nesklad između ova 2 faktora. On nadalje navodi tezu da se to više puta kroz ljudsku povijest pokazalo i da se društvo kroz razne destruktivne događaje samo od sebe dovede u stanje ekvilibrija, kao primjer navodi ratove, gladi itd. Povijest je više puta dokazala da i rast stanovništva i rast produktivnosti hrane puno više ovise o tehnološkim i društvenim uvjetima negoli o navodnim prirodnim zakonima, (mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije).

6. Kulturna revolucija

Kineska kulturna revolucija obuhvaća društveni pokret koji je bio izrazito nasilan i isključiv, a uzrokovao je veliki društveni, politički i ekonomski kaos u državi. Započinje 1966. godine i traje sve do smrti diktatora Mao Zedonga. Uzrok ovoj revoluciji bio je u činjenici da su na čelo partije došli ljudi koji su relativno blago interpretirali komunistička načela. Mao i njegovi simpatizeri bili su izrazito zabrinuti strahujući da bi moglo doći do revizionizma tj. do reinterpretacije komunističke doktrine i time odstupanja od ortodoksnog stava. Mao Zedong je '66. na plenumu Centralnog komiteta predstavio 16 točaka u kojima govori da je partijsko

vodstvo krenulo putevima uspostave diktature buržoazije, (MacFarquhar i Schoenhals, 2008.). Pritom poziva sve mlade, posebno srednjoškolce i studente da što više kritiziraju svoje starješine na fakultetima i u školama. Kasnije su svi mladi koji su pristupili pokretu neformalno dobili naziv „Crveni gardisti“ zbog prepoznatljive crvene trake koju su nosili oko rukava i džepne knjižice koju je napisao sam vođa. Crvena garda je javno ponižavala ljude koje su smatrali protivnicima režima, nisu prezali ni od čega, pa su ih tukli, zatvarali, oduzimali im vlasništvo, proganjali, a nerijetko i ubijali. Došlo je do općeg pada razine proizvodnosti zbog društvenih tenzija, prioritet je bio ukloniti sve antidržavne, revizionističke elemente. Predstavnici umjerenih komunista i jedni od ključnih čelnika partije Deng Xiaoping i Liu Shaoqi postali su mete napada. Optuženi su za kontraobavještajno djelovanje i zatvoreni su pod optužbama da su marionete zapadnih imperijalističkih sila. Najjasniji ekonomski pokazatelj je pad industrijske proizvodnje za 14 % u 1967. nakon čega je došlo do laganog oporavka ekonomije. Liu Shaoqi kasnije umire u zatvoru od posljedica žestoke torture '69, (Američka nacionalna knjižnica).

Budući da Crvena garda nije bila homogena skupina počele su se stvarati razne frakcije od kojih su 2 najveće bile „Buntovnici“ i „Konzervativci“. Došlo je do raznih okršaja na ulicama gradova između frakcija i skoro do novog građanskog rata. '68. Mao je odredio da se Crvena garda raspusti jer je nasilje prešlo svaku granicu tolerancije, vojska preuzima kontrolu nad školama i sveučilištima. Čak je pokrenuo inicijativu kojom crvenogardejce šalje na preodgoj kod seljaka, tim činom milijuni ljudi nasilno su poslani u ruralne djelove Kine. Kao rezultat velikih čistki, na čelo izvršne politike zasjeli su radikali, dok su umjereni članovi trunili po zatvorima i u radnim logorima. Gotovo je nemoguće otkriti točan broj žrtava revolucije jer su procjene povjesničara jako različite. Većina se slaže oko donje granice koja je negdje oko 400 000 žrtava (Meisner, 1999. i MacFarquhar i Schoenhals, 2008.) Ako je suditi po procjenama najveće novinske agencije u Kini – People's Daily iz 2011. g. i nekim drugim izvorima Pye, 1986.) ukupna brojka bi mogla biti preko 20 milijuna žrtava. Kako je vrijeme odmicalo, vođi je bilo sve lošije u zdravstvenom smislu, a paralelno su isplivali potencijalni budući nasljednici. S jedne strane pojavila se „Banda četvorice“ među kojima je bila i Maova žena. Oni su zastupali radikalni pristup i nastavljajući čistki, a s druge strane nalazio se umjereni kadar među kojima je najbitniji politički faktor bio Zhou Enlai koji je nekako uspio preživjeti revoluciju, (MacFarquhar i Schoenhals, 2008.). Međutim on umire '76., samo par mjeseci prije Mao Zedonga. U borbama koje su uslijedile „Banda četvorice“ gubi i biva zatvorena kao

kontrarevolucionarni element. U igru se vraća Deng Xiaoping, koji će postepeno postati prvi čovjek Kine.

7. Smrt Mao Zedonga i početak ekonomske liberalizacije

Smrt diktatora Mao Zedonga označava epilog radikalne politike koju je partija vodila desetljećima i koja je uzrokovala ogromnu agoniju. Novi predsjednik partije postao je Hua Guofeng koji je bio blagonaklon prema modernizaciji i reformaciji cjelokupnog sustava, podržavao je i uklanjanje radikalnih kadrova unutar partije. Deng Xiaoping je doživio političku rehabilitaciju i pridružio se predsjedniku u provođenju sveopće društvene liberalizacije. Dolazi do otvaranja zemlje ka vanjskoj trgovini, mnogi strani stručnjaci dolaze u Kinu raditi, dolazi do razmjene studenata i znanja sa inozemstvom. Od '76. do '78. privreda se ponovno vratila u pozitivan ciklus. Industrijska proizvodnja '77. raste 14 % i '78. 13 %, (Kongresna knjižnica). Nove politike trebale su osnažiti autoritet menadžera i donositelja ekonomskih odluka na račun čelnika partije, ali također su stavljale naglasak na proširenje istraživanja u raznim poljima gospodarstva i unaprjeđivanje obrazovnog sustava. Plan partije bio je rast kako industrije tako i poljoprivrede, uključivao je masovan i skup uvoz različitih dobara i strane tehnologije koja je bila superiornija u svakom pogledu.

8. Ekonomska liberalizacija

Na nacionalnom partijskom kongresu koncem 1978. čelnici su odlučili sprovesti program koji je uključivao fundamentalne promjene ekonomskog sustava, ali postepeno, (MacFarquhar, 1997.). Zaključeno je da maoistička verzija centralno planirane ekonomije nije polučila rezultate ekonomskog rasta i da je praktički ostavila Kinu iza svih zapadnih industrijaliziranih sila i Azijskih tigrova (Japan, Južna Koreja, Singapur, Hong Kong, i trn u oku komunističkog režima Tajvan kao zakleti ideološki neprijatelj). Zavladao je politička klima za ovakav iskorak, ljudi su bili siti nestabilnosti, gospodarskih stagnacija i ugnjetavanja koju je Maov režim ostavio iza sebe. Ključna osoba u iniciranju ovih reformi bio je Deng Xiaoping. Premda više nije bilo masovnog umiranja od posljedica gladi, žestokih političkih čistki i ostalih radikalnih karakteristika, država je bila desetljećima iza ostatka svijeta u svakom pogledu. Donesene su odluke o eksperimentalnom programu koji je uključivao bazične elemente kapitalističkog sustava kao što je mehanizam slobodnog tržišta, također je odlučeno da se pristupi reduciranju

centralističkog vladinog planiranja. Bitno je naglasiti da konačan cilj nije bio napuštanje komunističkog sustava, već poboljšanje kineske vanjskopolitičke moći i ugleda u svijetu stvaranjem jake i stabilne ekonomije, (Kongresna knjižnica). Plan je podrazumijevao provođenje reformi na manjim ograničenim područjima, i ukoliko se pokažu kvalitetnima bila je izgledna daljnja primjena na državu u cijelini.

8.1. Prve godine liberalizacije

Prve godine reformi zamišljene su kao „period prilagodbe“, tijekom kojeg je bilo predviđeno da se ključni disbalansi u ekonomiji poprave i da se postave temelji za daljnja djelovanja. Primarni plan kojeg je Hua Guofeng osmislio za narednih 10 godina je odbačen, ali ne u potpunosti jer su neki elementi zadržani. Ključno je bilo povećati izvoz i dovesti ulaganja u lakoj industriji približno do razine ulaganja u teškoj.

Poljoprivredna proizvodnja je 1979. godine rasla za 22 %, (Kongresna knjižnica). Razlog tome je bila stimulacija otvaranja slobodnih tržišta u urbanim djelovima zemlje gdje je ruralno stanovništvo prodavalo svoje proizvode, pa čak i u nekim provincijskim djelovima države. Također, nekim obiteljima je dopušteno da djeluju kao „specijalizirana kućanstva“ koja su bila usko orijentirana na proizvodnju posebnih i rijetkih dobara ili usluga isključivo po osnovi maksimiziranja profita. Država je sklopila posebne ugovore sa kućanstvima kojima je svakom ruralnom kućanstvu zagarantiran komad zemlje koji je moralo obrađivati i dio žetve prodati državi, a dio prodati na slobodnom tržištu. Ovo je uvelike motiviralo seljake jer su napokon mogli zaraditi za kvalitetniji život, dok su prije cjelokupno žito prodavali državi po niskim cjenama. Dakle, po prvi put dolazi do tržišne konkurencije koja je seljake nagnala da se natječu jedni s drugima za potencijalnog kupca. Nakon početnog uspješnog eksperimentiranja na određenim teritorijama, sustav je država prihvatila 1981.

Industrija se također poticala na način da je direktorima tvornica dozvoljena određena količina autonomije u zadržavanju profita. Profit je oporezivan kao i u kapitalizmu, ali pitanje poticanja produktivnosti je u potpunosti dano u ruke menadžera, profit je mogao biti i reinvestiran. Partija je podržavala spajanje korporacija u svrhu povećanja obujma posla i zapošljavanja većeg broja radnika. Cvjetalo je i malo i srednje poduzetništvo u vidu obrta u urbanim sredinama. Došlo je do suradnje sa stranim poduzećima i do rasta trgovine sa strancima kao i do stranih investicija u kinesko gospodarstvo, (Kongresna knjižnica).

U političkom kontekstu dolazi do prekida izolacionizma i involviranja Kine u međunarodnu politiku. Potez koji je ovo potvrdio bilo je priznanje SAD- a 1.1.1979. Kina je vraćena na globalnu trgovačku scenu prvi put nakon 19. stoljeća, ali pod apsolutno povoljnijim uvjetima.

8.2. Reforme i otvaranje Kine

Otvaranje nacionalne ekonomije ka međunarodnom tržištu rezultiralo je iznimnim povećanjem dohotka kućanstava, a samim time i povećanjem životnog standarda. Prethodni program reformi liberalizacije tržišta i otvaranja vanjskim tržištima predvođen Deng Xiaopingom je uvelike nadograđen.

U poljoprivredi prethodno opisani sistem je postao organizacijska norma za cijelu zemlju, dok su komune kao koncept napuštene jer su bile znatno inferiornije. Dakle, osnova agrikulturalnog razvoja ležala je u ugovornom sustavu koji je država sklopila sa seljacima, (Zweig, 1989.). Prijašnji administrativni zadaci koji su pripadali komunama vraćeni su u ruke gradskih i lokalnih vlasti. Uloga slobodnog tržišta kao nositelja ruralnog razvoja je proširena i sa sve većim rastom produktivnosti farme su rasle iznimno brzo.

S druge strane u sektoru industrijske proizvodnje nije došlo do ovoga. Međutim, klaster politika koje su bazirane na većoj fleksibilnosti, autonomiji, i uključivanju tržišta su značajno pojačale mogućnosti raznih korporacija i time ih doveli do povećanja efikasnosti. Menadžeri su postepeno stjecali sve veću razinu kontrole nad proizvodnim jedinicama, uključujući pravo da zaposle i otpuste radnike, iako je sam proces uključivao puno birokracije i „natezanja“ sa partijskim dužnosnicima. Praksa smanjivanja poreza na dobit i time zadržavanja ekonomske ravnoteže postala je univerzalna do 1985, (Kongresna knjižnica). Ovaj potez je imao za cilj poticanje firmi da maksimiziraju profit i ostvare sve veću autonomiju. Ključna je bila promjena na tržištu investicijskih fondova, država je uvidjela svoju pogrešku i prestala je razbacivati javni novac na loše projekte i u sustav uvela banke koje su preuzele ulogu financiranja umjesto nje, samo uz naplaćivanje kamata. Na početku su kamate bile relativno male, ali to će se s vremenom promijeniti i investitori će morati pomno razmotriti svaku opciju i na kraju donijeti svoj sud.

Uloga vanjske trgovine dobila je na važnosti sada više nego ikada u kineskoj povijesti. Prije razdoblja reformi neto izvoz je rijetko prelazio 10% nacionalnog dohotka., dok je 1984. iznosio 21%, a dvije godine kasnije dostigao je razinu od 35%, (Kongresna knjižnica). Za razliku od prijašnjih vremena kad je Kina bila odana politici samodostatnosti (ekonomska autarkija), sada

se na vanjsku trgovinu gledalo kao na važan izvor investicijskih sredstava i moderne tehnologije nužne za optimizaciju proizvodnog procesa. Restrikcije na trgovinu su sve više popuštale, a strana ulaganja su legalizirana, najpopularniji su bili ugovori kojima su se strane i kineske firme ujedinjavale u jednu. Opcija da strani investitor posjeduje firmu u Kini je također legalizirana, ali je bila upitna izvodivost takvog poduzetničkog podhvata jer je uključivala previše neizvjesnosti. Trgovina unutar zemlje se također poticala nizom donesenih reformi koje su nastojale oživjeti ekonomiju pomičući teret alokacije resursa sa centralne države na tržište. Privatno poduzetništvo i aktivnosti slobodnog tržišta su legalizirane '80-ih godina prošlog stoljeća, iako su se centralne vlasti i dalje borile protiv raznih odluka kojima su lokalne vlasti nametale raznorazne vrste fiskalnih i parafiskalnih nameta malim i samostalnim trgovcima. Do 1987. godine sistem kojim je država posjedovala komercijalne agencije i razna prodajna mjesta je i dalje postojao u određenoj mjeri, ali je ujedno i rastao oblik privatnog vlasništva nad istim kanalima trgovine što je omogućilo kineskoj populaciji puno veći izbor u vidu potrošnje (Kongresna knjižnica SAD-a).

Iako je program reformi postigao značajan uspjeh, ujedno je i doveo do niza ozbiljnih problema. Jedan od njih bio je izazov s kojim su se nosili partijski dužnosnici, a ticao se aktivnosti slobodnog tržišta i menadžerske autonomije. Drugi značajan problem odnosio se na korupciju i kriminal koji su bili prisutni više nego ikad prije. Stariji ljudi su smatrali da je došlo do moralnog propadanja uzrokovanog labavijom ekonomskom i političkom klimom.

Najveći problem za kinesko društvo je predstavljao jaz koji je postajao sve veći i veći između ljudi koji se vrlo lako bogate i onih koji nisu, a jedan od uzroka ovog problema ležao je u inflaciji koja je prožimala cijelo kinesko gospodarstvo. Ovaj problem je doveo do političkih previranja na čelu Partije koji su kulminirali ostavkom generalnog sekretara Hu Yaobanga u 1987. godini. Vodile su se razne debate o budućnosti i o tome kako balansirati između potreba za efikasnošću na tržištu i interveniranja centralne države. Donešena je odluka o posvećenosti daljnjim reformama, ali je tempo reformi i naglasak na određene trebao biti detaljnije istražen, uzimajući pritom poseban oprez kod analize makroekonomskih čimbenika.

8.2.1. Primarni sektor

Sredinom '80-ih i dalje je skoro 2/3 Kineza radilo u primarnom sektoru koji je činio oko 1/3 bruto nacionalnog dohotka. Glavni cilj vlasti je bio modernizacija cjelokupnog sektora kako bi se približio razvijenijim europskim ekonomijama ili onoj SAD-a. Kolektivizacija je propala u svakom smislu zbog svoje nekonkurentnosti naspram ugovornog sustava. Do 1985. skoro sva ruralna područja ovisila su isključivo o ugovornom sustavu (98 %), (Nacionalna knjižnica SAD-a). Rezultat ovih promjena je bila cijena hrane koja se prepolovila. Svi oblici komuna su ukinuti, a njihove funkcije predane su lokalnim vlastima. Životni standard ruralnih stanovnika je konstantno rastao. Glavne poljoprivredne kulture su bile: žitarice (kao najzastupljenija), zatim riža, kukuruz i ječam. Od životinjskih vrsta su bile zastupljene perad i svinje koje svoje porijeklo i vuku iz ovih krajeva zemaljske kugle, još je bilo ponešto ovaca i koza uz granicu sa Mongolijom zbog klime koja im je bila pogodnija nego u ostatku zemlje.

8.2.2. Sekundarni sektor

1985. godine industrijski sektor je zapošljavao samo 17 % radne snage, ali je proizvodio više od 46 % bruto nacionalnog proizvoda. To je bio najbrže rastući sektor sa prosječnom godišnjom stopom rasta od 11 % u razdoblju od 1952. do 1985. godine (Kongresna knjižnica). Sektor su činile male proizvodne jedinice sa nekoliko zaposlenih koje su se bazirale na manualnom radu pa sve do velikih korporacija koje su koristile industrijska postrojenja. S obzirom na to da je poljoprivreda bila najraširenija grana gospodarstva, industrija je doživjela manje reformi. Još jedan razlog je svakako kompleksnija priroda poslovanja unutar sektora za razliku od zemljoradnje, a pod ovim se razumijevaju razni međuodnosi između kompanija i njihovi ugovori koji na neki način ograničavaju moć države da se upliće. Ugovorni sustav koji se koristio u poljoprivredi ušao je i u ovaj sektor, i to u sve tvrtke do 1985.

8.2.3. Trgovina

Vanjska i unutarnja trgovina su se sve više razvijale po važnosti i veličini, 1985. godine ovaj sektor čini jednu petinu bruto nacionalnog dohotka. Među glavne izvozne proizvode spadaju tekstil i nafta, a u uvozu prednjače strojevi, razni industrijski proizvodi i kemikalije. Trgovina je bila najrazvijenija sa susjednim Japanom čije je gospodarstvo ušlo u razdoblje procvata. Samo 1986. godine oko 30 % cjelokupnog kineskog uvoza bilo je japanskog podrijetla, a pola od tog iznosa išlo je u suprotnom pravcu, u Japan, (Američka nacionalna knjižnica).

8.3. Ekonomski razvoj '90-ih

Deng Xiaoping, koji je i dalje na čelu partije, izražava svoju želju za daljnjim reformama i otvaranjem kineske ekonomije prema svijetu i slobodnijem tržištu. Spominje se po prvi put novi termin u ekonomiji - **Socijalistička tržišna ekonomija**⁴. Naughton (2006.) pobliže analizira kinesku tranziciju i razloge rasta ekonomije. U svrhu povećanja kompetitivnosti i uključenosti u globalne trgovačke tokove vlada stvara posebnu vrstu ekonomskih zona koje imaju smanjenu stopu poreza, manji nadzor centralne države i puno manje birokracije. Sve skupa u Kini ih je bilo preko 2000, mahom oko gradova na obali koji su imali idealne uvjete za daljnji razvoj. Dolazi do ogromne akumulacije stranog kapitala rastom stranih investicija. Taj novac je najviše bio uložen u dugoročne projekte. Pritom dolazi do bojazni da bi mogla zavladata hiperinflacija, vlada poduzima mjere da bi to spriječila - postrožuje uvjete kreditiranja i pritom inflacija pada. Usprkos inflaciji, stope rasta su značajne, do kraja desetljeća rast ne pada ispod 7 %.

1997. dolazi do Istočnoazijske ekonomske krize koja nije pretjerano utjecala na NR Kinu zbog njene monetarne politike koja je bila iznimno striktna, država je imala velike rezerve novca a pritom nije imala velika međunarodna dugovanja prema nikome. Kina je 1998. g. tijekom krize dokapitalizirala 4 velike banke u državnom vlasništvu, koje bi u protivnom bile nesolventne. Poslije toga je više puta dodatno ulagala u ove 4 banke za koje je smatrala da su od strateške važnosti. Sve financijske injekcije u sumi su iznosile preko 50 milijardi \$ (Naughton, 2006.).

Na idućem Kongresu 1997. je odlučeno da većina državnih poduzeća bude privatizirana zbog poslovnih problema u kojima su se našla. Izvor tih problema bilo je davanje kredita bez objektivnih razloga. Ta nova poduzeća su dobila ime „nedržavna poduzeća“, namjerno je izbjegnuto termin privatna poduzeća da ne bi bilo aludiranja na kapitalizam.

Godine 1997. umire Deng Xiaoping, a na čelo partije zasjeda Jiang Zemin koji nadograđuje njegovu politiku otvaranja i liberalizacije. Deng Xiaoping je ostavio dubok trag u kineskoj povijesti svojim reformama i tranzicijom u liberalnije društvo.

Socijalistička tržišna ekonomija – termin koji je prvi put upotrijebio Jiang Zemin, a podrazumijeva da država posjeduje sve ili veliku većinu poduzeća, ali i dalje postoji slobodno tržište i Smithova nevidljiva ruka uz kompetitivnost kao jednu od ključnih stavki tržišta. Ovaj oblik gospodarstva se ujedno može smatrati i državnim kapitalizmom.

8.3.1. Prosvjedi na Tiananmenskom trgu

Potaknuti demokratskim valom promjena koji se počeo širiti Europom i početkom raspadanja Sovjetskog Saveza kao najjače utvrde komunizma, prosvjednici su zahtijevali niz demokratskih reformi u kineskom društvu. Sada, kao i mnogo puta u povijesti glavni akteri društvenih promjena bili su studenti. Najvažnije od zahtijevanih promjena su bile: sloboda govora i okupljanja, stvaranje slobodnog tržišta, sloboda medija i brojne druge, (Nathan, 2001.). Direktna povoda prosvjedima bila je iznenadna smrt generalnog tajnika KPK Hu Yaobanga koji je bio pro-reformistički orijentiran. Prosvjednici su bili uvjereni da se radi o atentatu na članka partije i stoga su burno reagirali, shvativši napad na njega kao napad na sebe same.

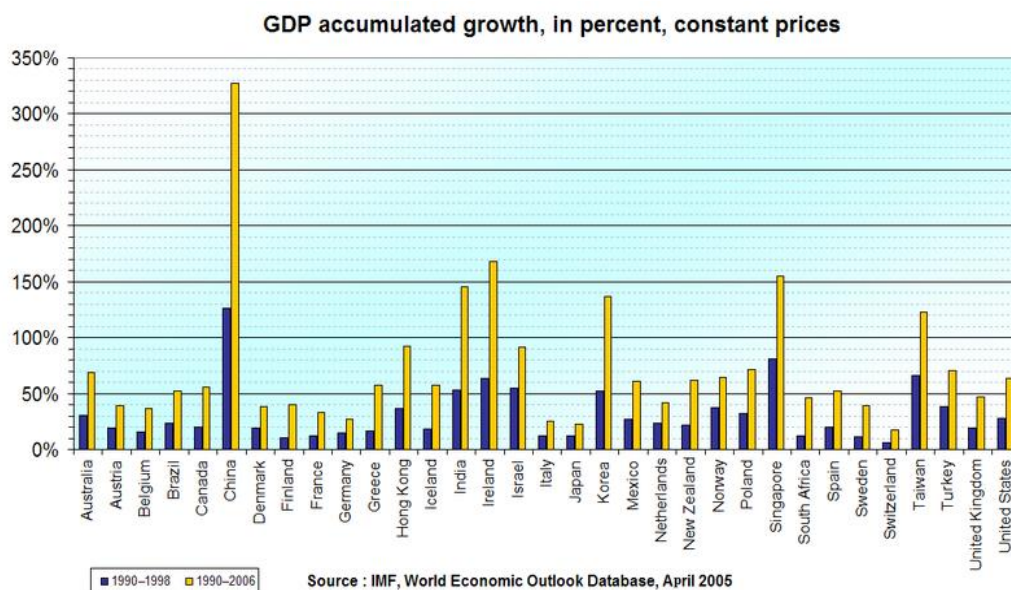
Pobuna je trajala od 15. travnja do 4. lipnja 1989. Na vrhuncu prosvjeda na Tiananmenskom trgu nalazilo se oko milijun ljudi, (Zhao, 2001.). Pritom su korištene brojne metode, od mirnog sjedenja po trgu i zauzimanja javnog prostora do ekstremnijih alternativa kao što je štrajk glađu koji je uspio solidarizirati brojne ljude diljem Kine da se priključe prosvjedima, (Thomas, 2006.). Deng Xiaoping i ostali partijski čelnici smatrali su da pobuna predstavlja ozbiljnu političku prijetnju te su odlučili upotrijebiti silu. 20. svibnja donesen je vojni zakon i država je mobilizirala oko 300 tisuća vojnika koji su poslani u prijestolnicu, (Thomas, 2006.). U međusobnom sukobu vojnici su postupali jako agresivno i pritom je ubijeno dosta prosvjednika.

Ukupan broj žrtava nije poznat ni dandanas, dok kineske službene vlasti tvrde da se radi o nekoliko stotina (Oksenberg et al 1990. analiziraju službene dokumente), kineski Crveni križ navodi da je ubijeno od 2 do 3 tisuće ljudi. Oštre represivne mjere su žestoko osuđene od strane međunarodne zajednice i međunarodnih organizacija za ljudska prava. Brojne zapadne sile su nametnule embargo Kini, (Dube, 2014.). Kineska vlada je zatvorila dobar dio prosvjednika i njihovih simpatizera, izbacila iz države sve strane novinare, strogo je kontrolirala izvještavanje javnosti u tamošnjim medijima. Brojni studenti su i pogubljeni u narednom periodu. I dandanas ovaj događaj je podvrgnut cenzuri i minoriziranju, ali i dalje ostaje u kolektivnom sjećanju brojnih ljudi kao simbol volje naroda za liberalizacijom i demokratizacijom. Prosvjedi nisu doprinijeli poboljšanju političke klime i širenju ljudskih prava, već naprotiv državne restrikcije na svim poljima su pojačane: od tržišne liberalizacije koja je odgođena, preko kontrole medija i slobode govora koje su još više postrožene pa sve do općih političkih reformi koje su sasječene u korijenu.

9. Novi milenij

2003. godine na plenumu KPK došlo je do prekretnice u kineskoj legislativi, naime doneseni su amandmani koji štite institut privatnog vlasništva i dodani su u Ustav. Ovo je potez koji je ljudska prava i slobode podigao na višu razinu. Također, skrenuta je pozornost na to da bi se trebali promijeniti određeni stavovi vlade vezani uz pitanje zaštite okoliša i socijalne pravednosti. Cilj je bio i smanjenje stope nezaposlenosti. Veliki problem predstavljala je i razlika između razvijenosti urbanih i ruralnih regija. Država je nastavila svoj rast i 2006. godine postaje treća trgovačka ekonomija svijeta (nakon SAD-a i Njemčke), Li et al. (2011.). 2005. godine donesen je novi petogodišnji plan, njegova glavna svrha bila je stvaranje tzv. **socijalističkog harmonijskog društva** kroz odluke o distribuciji dohotka i poboljšanju obrazovanja, medicinskih usluga i mjera socijalne zaštite.

Kineska ekonomija je konstantno rasla u periodu od 1990. do 2006. po najvećim stopama u svijetu, to je bio period procvata za kinesko gospodarstvo, (Congressional Research Service). Međutim, jedan od glavnih problema Kine je što taj rast i dalje ne osjeća dobar dio populacije, naročito onaj koji živi u ruralnim, unutrašnjim područjima države. Prema podacima UN-a iz 2007. godine, čak oko 130 milijuna Kineza i dalje je živjelo u siromaštvu sa dnevnom potrošnjom manjom od 1 dolara, a oko 35 % kineske populacije živjelo je sa 2 dolara i manje na dan. Ovo je i dandanas gorući problem za Kinu, kako je moguće da ekonomija koja pretendira na prvo mjesto u svijetu može imati tako veliku razinu siromaštva i bijede u svom društvu, pitaju se mnogi. Dakle, taj ekonomski rast ne utječe jednako na sve slojeve društva i produbljuje već postojeće podjele. 2008. godine Kinu je pogodio i niz prirodnih katastrofa (zimska oluja, veliki potres u regiji Sečuan koji je odnio gotovo 90 000 života i poplave), iako nisu znatno utjecale na BDP, ove tragedije napravile su znatnu materijalnu i humanitarnu štetu lokalnim zajednicama.

Na grafikonu je prikazan rast najrazvijenijih djelova svijeta u 2 intervala – od 1990. do 1998. i od 1990. do 2006. Vidljivo je da je NR Kina imala višestruko veći rast u odnosu na ostatak svijeta.

Izvor: Međunarodni Monetarni Fond

Raspoloživo na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/data/#countryinfo>

9.1. Globalna financijska kriza 2007. god

Li et al. u svom znanstvenom članku navode ključne aspekte utjecaja globalne krize na nacionalnu ekonomiju Kine. Dalje u tekstu su nabrojani glavni razlozi koji su zaslužni za relativno dobar odgovor ovom izazovu globalnih razmjera. Zadnja velika gospodarska kriza nije pogodila NR Kinu onim intenzitetom kojim je pogodila ostatak svijeta. Prema podacima Svjetske banke stopa promjene BDP-a je u 2008. bila za 4,58 postotnih poena manja nego godinu ranije (dakle sa 14,23 % je pala na 9,65 %).

Uzroci ovog pada su u smanjenom obujmu izvoza zbog pada kupovne moći na svjetskim tržištima, a ne u nižoj produktivnosti ili pretjeranim oscilacijama na financijskom tržištu unutar same Kine. Čak 40 % cjelokupnog kineskog BDP-a čini izvoz, dakle Kina jako ovisi o ekonomskoj stabilnosti zapadnih zemalja. Centralni komitet je u studenom 2008. godine razradio program kojim bi se minimizirali negativni učinci globalne ekonomske krize.

Vrijednost cjelokupnog paketa mjera iznosila je 586 milijardi američkih dolara, Kotarski (2014.).

Glavne stavke programa su bile: povećanje državno potpomognute stanogradnje, slabljenje kreditnih restrikcija, poglavito za hipoteke i za mala i srednja poduzeća, manji porezi na nekretnine i robu široke potrošnje, „pumpanje“ više javnih investicija na infrastrukturni razvoj (npr. željezničke pruge, ceste i luke...).

Dakle, odlučeno je da će se slijediti standardne keynesijanske smjernice za ekonomiju u kriznim vremenima. Kratkoročni efekti su postignuti: ukupni output se stabilizirao i stvoreni su uvjeti za njegov daljnji rast, a samim time su i ostvareni politički ciljevi Partije: sprječavanje masovne nezaposlenosti i socijalnih nemira koji bi iz toga posljedično proizašli. Jedina zamjerka koja bi se mogla spomenuti je ta da je preveliki naglasak stavljen na javnu potrošnju, dok je zanemarena komponenta privatne potrošnje. To je u praksi izgledalo tako da su građeni mostovi i ceste koji ne vode nikamo, također državna poduzeća su masovno kupovala zemljišta kako bi spriječila imploziju tržišta. Nakon izbijanja globalne financijske krize, 90 % kreditiranja usmjereno je na financiranje u infrastrukturu, opremu i strojeve, a u tome su isključivo sudjelovala državna poduzeća i državne banke, pa Svjetska banka procjenjuje da je gotovo cjelokupan rast nakon 2008. godine derivativan državno induciranom potrošnjom, Kotarski (2014.). Sve ove mjere na kraju su ostavile dugoročne posljedice: dug svih razina vlasti, dakle korporativnog sektora, kućanstva i države kreće se negdje između 200 i 250 % BDP-a, Kotarski (2014.). CPI je sredinom 2009. godine iznosio 5,5 % što je za 1,25 postotnih poena više od prosječnog rasta CPI u periodu između 1994. i 2010. g, Li et al. (2011.). Ovo je rezultiralo restriktivnim mjerama u monetarnoj politici. Sa dugom centralne vlasti koji je bio izrazito nizak i sa velikim deviznim pričuvama država si je mogla dozvoliti restrikcije u financijskom sektoru. Uključenost države u globalne financijske tokove znatno je suzila manevarski prostor Partije za bilo kakav oblik kontrole.

Više je razloga zbog kojih je Kina zadržala visoku razinu rasta usprkos globalnoj recesiji, a neki od njih su: **jaka fiskalna pozicija, visoka razina međunarodnih deviznih pričuva i ograničen međunarodni tok kapitala**, Li et al. (2011.). Prvi razlog se ogleda u činjenici da je Kina prije krize imala jako niski udio deficita u BDP-u, još od 2000. on je bio ispod 3 %, a u zadnjoj pretkriznoj 2007.-oj došlo je čak do budžetskog suficita. Kada je vlada uvela program pomoći 2008. godine došlo je do smanjenja bankovnih zaduživanja, 2009. godine ukupna količina zaduživanja u zemlji nije iznosila niti pola BDP-a. Najveći dio, tih ionako smanjenih sredstava, bivao je usmjeren u obveznice i tržište nekretnina. I dalje je udio deficita u BDP-u

bio jako nizak, dok je 2010. godine iznosio samo 1,7 %, a u isto vrijeme je u SAD-u, usporedbe radi bio 8,9 %, Willett et al. (2011.). Druga stavka je vidljiva iz sljedećega: Kina je u prvom kvartalu 2011. godine držala međunarodne rezerve u vrijednosti od 3 bilijuna dolara, što je činilo 3 puta veće rezerve od sljedbenika Japana. Stoga su mogli bez problema primjeniti svoj veliki paket mjera pomoći gospodarstvu bez ikakve brige o visokim troškovima zaduživanja i izazivanja krize platne bilance. I na kraju, ograničeni međunarodni tokovi kapitala kao razlog dobrog nošenja sa recesijom. Otkad se pridružila Svjetskoj trgovinskoj organizaciji 2001. godine, Kina sve više smanjuje kontrolu nad stranim bankama i njihovim poslovanjem, međutim režim je i dalje iznimno restriktivan. I dalje većinu ulaganja u kinesko gospodarstvo čine domaći izvori kapitala. Gledano 2008. godine ukupna vrijednost imovine stranih banaka u Kini bila je oko 193 milijarde dolara, što je činilo samo 2,4 % aktive svih banaka, Zhang et al. (2011.).

Real GDP Growth in the World's Major Economies: 2001-2030

Source: Euromonitor International's Macro Model
 Note: Data labels show forecast values for 2018.

Iz grafa je vidljivo da je globalna financijska kriza najmanje pogodila kinesko gospodarstvo, također dana je projekcija BDP-a koja je poprilično suzdržana tj. linija je izravnata tako da se ne može puno toga zaključiti za naredno razdoblje. Ovo je projekcija nastala prije pandemije Covid-19 koja će imati puno značajnije posljedice na globalno gospodarstvo.

Izvor: Euromonitor International

Raspoloživo na: <https://blog.euromonitor.com/global-economy-10-years-after-financial-crisis/>

9.2. Xi Jinping

On je nositelj pete generacije komunističkog vodstva Kine, skupa sa Li Keqiangom. Čim je došao na čelnu funkciju partije pokrenuo je veliku antikorupcijsku akciju. Otkrilo se da je preko 100 000 ljudi povezano sa neakvim oblikom korupcije, Jacobs (2013.). Korupcija je, dakle, bila duboko ukorijenjena u kinesko društvo, a uzroci su bili jasno vidljivi - pristrano sudstvo, nepotizam, iskorištavanje veza i funkcija, davanje mita. Sve ovo postalo je uobičajeno. Xi Jinping zaslužan je i za pokretanje megaprojekta „ Pojas i put “, glavni cilj je bio integriranje i stvaranje boljih i čvršćih veza između Kine i Zapada po uzoru na nekoć slavni Put svile. Plan je završiti projekt do 2049. godine koja je posebna iz razloga što će to biti stogodišnjica postojanja NR Kine. Do sada se inicijativi pridružilo 126 zemalja i 29 međunarodnih organizacija tako da je ona poprimila globalni karakter. Glavni podhvati odnose se na gradnju željezničke mreže, cestovnih putova, trgovinu bazičnim industrijskim resursima (željezo, čelik...). Prva članica G7 koja se pridružila inicijativi bila je Italija, i to u ožujku 2019. godine, a potom su je slijedile Rusija i Švicarska, (Svjetska banka – članak „Belt and Road Initiative“).

Glavna kritika koju Zapad iznosi prema sadašnjem lideru Kine je sveopća cenzura koju upravo on najviše odobrava. Optužuje ga se za kršenje demokratskih prava zato što potiče stvaranje slike koja prikazuje Komunističku partiju kao jedinog i prirodnog predstavnika vlasti. Time je KPK postavljena na pijedestal moći i sve što se na bilo koji način protivi njihovim interesima odmah se reže u korijenu. Tako se jednom prilikom 2013. godine pojavio interni dokument iznimne tajnosti koji je kružio među partijskim čelnicima, Buckley (2013.). U dokumentu su propagirane određene koncepcije koje se ne uklapaju u postojeću paradigmu razmišljanja režima i nositelja vlasti. To su sljedeće ideje: višestranački sustav, podjela vlasti po Montesquieuovim načelima, opći izbori, neovisno sudstvo, građansko društvo sa individualnim ljudskim pravima, libertarijanske ekonomske vrijednosti, neovisno izvještavanje medija bez ikakvog oblika cenzure, priznavanje svih socioekonomskih grešaka učinjenih u prošlosti, kritiziranje kineskog oblika socijalizma u najvećoj mjeri zasnovanog na maoističkim principima, itd. Xiju je osobno u ruke došao taj dokument koji je vjerojatno plasiran od strane vanjskih čimbenika. Oštro je osudio sve stavke i zabranio bilo kakvo spominjanje tih vrijednosti unutar obrazovnog sustava i medijskog prostora.

Cenzura je prisutna na svim razinama društva, pa tako i na Internetu što znači da kineski narod nema pristup svim objektivnim informacijama. Po uzoru na vođu Maoa, izgrađen je određen

oblik kulta ličnosti koji karakterizira svaki komunizam, iako se radi o znatno manjem intenzitetu nego kod velikog vođe.

Zemljovid planiranih ekonomskih tokova koji se prostire na 3 kontinenta. Osmišljen je po uzoru na slavni Put svile sa nekim proširenjima.

Izvor: <http://www.kina-danas.com/inicijativa-pojas-i-put-se-postupno-oblikuje/>

9.3. Povratak otetih teritorija

2 najvažnija kineska teritorija koja su bila pod tuđom administracijom su Hong Kong i Makao. Od Mira u Nanjingu 1842. g. pa sve do 1997. g. Hong Kong je imao status britanske kolonije. Nakon zatopljenja odnosa sa zapadnim zemljama '80-ih godina postavilo se ponovno pitanje Hong Konga. 1984. g. potpisan je sporazum kojim je dogovoren prijenos vlasti nad ovom teritorijom nazad matici Kini 1. srpnja 1997, Zhang (2006.). Hong Kong je zadržao visoku razinu autonomije u svim ekonomskim i ostalim pitanjima osim u vanjskoj politici i obrani za što je zadužena Kina. 2007. g. ističe period autonomije. Grad je pogodilo par kriza ekonomskog i zdravstvenog karaktera: prvo azijska financijska kriza 1997. g., a zatim ptičja gripa i SARS od kojeg je umrlo 300-tinjak ljudi, a brojni poslovni ugovori sveukupne vrijednosti oko 100 milijuna \$ su propali, McLeod et al. (FAO, 2005.). Netom prije integracije sa matičnom državom, iz grada je emigriralo gotovo milijun stanovnika, Manion (2004.). Životni standard u Hong Kongu daleko je iznad kineskog, i iz tog razloga postoje brojne zakonske barijere i kriteriji koji ljudi moraju ispuniti da bi se tamo preselili. Način života u gradu daleko je bliži zapadnom nego kineskom.

Drugi značajan teritorij je Makao koji su još davne 1535. g. naselili portugalski trgovci, nedugo nakon toga Makao pripada Kini, da bi se nakon Drugog opijumskog rata ponovno vratio u portugalske ruke. 1987. g. Portugalci i Kinezi su se dogovorili za povratak Makaa u kineske ruke. 1999. ta odluka stupa na snagu, uz slične okolnosti kao i u prethodnom slučaju, dakle visoki stupanj autonomije, Chung (2017.). Portugalski je, uz kineski, ostao službeni jezik. Makao je danas kockarska meka, a prihod kockarnica na godišnjoj razini prešao je 5 milijardi \$. Ekonomija se bazira najviše na turističkom sektoru.

9.4. Demografska politika Kine

Svima znana politika jednog djeteta je odluka koja je donesena još 1979. kao mjera kontroliranja masovnog rasta kineske populacije koji bi po tadašnjim spoznajama njihovih demografa bio dugoročno neodrživ u ekonomskom smislu, Scharping (2003.). Ključno je naglasiti kako je ova mjera imala iznimki u ruralnim područjima unutrašnjosti u slučaju da je prvo dijete bilo žensko, u slučaju da se radi o etničkim manjinama ili ako se radi o blizancima.

Autoritarna država provodila je sve moguće mjere koje su bile u njenoj moći kako bi ovaj zakon zaživio i u praksi. Obitelji koje su se pridržavale ovog pravila nagrađivane su financijski i na druge načine, npr. lakšim pronalaskom zaposlenja, rješavanjem stambenog pitanja, žene su dobivale dulji porodiljni i razne druge stimulanse. A u suprotnom slučaju obitelji su kažnjavane na raznorazne, ponekad i brutalne načine. Osim financijskih sankcija, nakon prvog djeteta ženama su prisilno postavljane kontracepcijske spirale, a nakon drugog djeteta bile bi sterilizirane. Žene koje su imale hrabrosti reći ne ovoj brutalnosti i dubokom zadiranju države u intimu pojedinca, osim što su stavljane na stup srama, bile su u opasnosti od gubitka posla, a djeci su im zakinjuta osnovna ljudska prava: pravo na obrazovanje i pravo na adekvatnu medicinsku zaštitu. Kineske vlasti procjenjuju kako su ovim mjerama uspjele sprječiti 400 milijuna poroda (Olesen, 2011.), a upravo je užasavajuć podatak da je oko 100 milijuna žena prisilno sterilizirano, (Sui-Lee, 2017.). 2005. stupila je na snagu odredba da su ovakvi pobačaji ilegalni, a 2016. politika jednog djeteta je službeno ukinuta i od tada se provodi politika dva djeteta, (Jiang i Cullnane 2015.).

Brojne su posljedice vođenja ovakve demografske politike. Jedna od njih je disproporcija između broja muškaraca i žena u općoj populaciji, (Wei, 2005.). Kina se također suočava sa trendom starenja populacije kao i sve razvijene europske zemlje i Japan. To predstavlja jednu od najvećih prijetnji za budućnost, dugoročno gledano. Pritom se kineski sustav jako teško nosi

sa povećanim brojem umirovljenika jer jednostavno nema dovoljno ekonomskog prosperiteta da se ovaj teret iznese. Mirovinski i zdravstveni sustav su izrazito potkapacitirani i tehnološki nazadni. Problem koji nadalje proizlazi je manjak radno aktivnog stanovništva, a stvar se dodatno komplicira restriktivnim mjerama demografske politike koje su i dalje prisutne, doduše u nešto manjem obujmu. 2012. godine broj ljudi koji teoretski mogu ući na tržište rada (od 15 do 59 god.) iznosio je 937,27 milijuna, čak 3,45 milijuna manje nego godinu prije. Procjenjuje se da će se ovaj trend samo intenzivirati u budućnosti, Groth (2013.).

9.5. Ekološko pitanje

Dugogodišnji pritisak rastućeg stanovništva ograničio je niz prirodnih resursa i doveo do ozbiljne ekološke degradacije. NR Kina je daleko najveći zagađivač okoliša od svih država na svijetu po brojnim parametrima. Definitivno najznačajniji parametar je emisija ugljičnog dioksida kao jednog od glavnih ispušnih plinova. Ekološki problemi u Kini su mnogobrojni i slojeviti, te se postavlja pitanje hoće li oni ugroziti standard građana koji sve više raste zahvaljujući ekonomskom uzletu. Ovaj problem možemo gledati kroz prizmu **Kuznetsove krivulje**⁵, odličnu analizu ove krivulje nude Šimurina i Dobrović (2011.). Uzimajući za pretpostavku da je ova teza točna, možemo s puno optimizma gledati na budućnost zato što je trenutni stadij tek privremen i prolazan.

Industrijalizacija koja je uzela maha i ogromna migracija ljudi iz sela u gradove su dva najznačajnija procesa koja su doprinjela velikom zagađenju zraka koje posljedično djeluje na: ljudsko zdravlje (pretpostavlja se da oko 100 tisuća ljudi godišnje umre zbog toga, Naughton, 2006.), produktivnost rada i agrarni output. Vodene rezerve su jako male s obzirom na rastuću populaciju, a uz to je popriličan postotak ionako malih rezervi zagađen raznoraznim otpadnim vodama uzrokovan teškom industrijom, komunalnim otpadom i raznim pesticidima. Šume pokrivaju malo više od jedne petine kineskog teritorija (Liu i Diamond 2005.), ali uz rastuću populaciju dolazi i prijetnja za pošumljavanjem, ovaj problem je izrazito naglašen u Sečuan regiji.

Hidroelektrana „Tri klanca“ koju pokreće rijeka Yangtze i koja ima najveću instaliranu snagu na svijetu, a proizvodi oko 3 % cjelokupne električne energije u Kini je jedan od najvećih projekata takvoga tipa na svijetu i pravo je arhitektonsko remek djelo, Cleveland i Morris (2013.) Uza sve dobre strane, također je uzrokovala brojne ekološke probleme za kinesko pućanstvo. Preko milijun ljudi moralo je odseliti zbog njene gradnje, dolazi do stvaranja brojnih

klizišta uzrokovanih erozijom rezervoara i mnogih drugih problema, Gerin (2008.). Kineska morska obala smatra se jednom od najzagađenijih na svijetu, to uključuje Žuto more i Južno Kinesko more, Northwest Pacific Action Plan (2010.). Dezertifikacija je proces koji se sve više širi, trenutno je površina svih područja koja imaju pustinjsku klimu veća od površine koja može biti pogodna za agrarnu proizvodnju, Diamond (2005.). Većina tih područja nalazi se zapadno od **Heihe-Tengchong linije**⁶. Međutim, ekspanzijom populacije i time rastom potreba za obradivim područjima, ovo područje se širi na istok. Trenutno je u toku razvoj gradnje brojnih brana i hidroelektrana što je od krucijalne važnosti da bi se smanjio rast upotrebe fosilnih goriva.

Simon Kuznets bio je američki demograf, statističar i nobelovac iz područja ekonomije koji je razvio koncept koji dovodi u korespondenciju ekonomski rast i zagađenje okoliša. On tvrdi da početna faza rasta povlači za sobom rastuću stopu zagađenja koje se tek kasnije stabilizira i polako smanjuje kako zemlja polako postiže srednju razinu razvitka. Argumenti za ovo nalaze se najviše u tehnološkom razvoju, u početnoj razini industrijalizacije koriste se sirovine poput ugljena i plina koje donose velike prinose i povrat na dobit, a tek kad društveno bogatstvo poraste i tehnologija uznapreduje, dolazi do ulaganja u čiste, obnovljive izvore energije, (Hrvatska opća enciklopedija).

Heihe-Tengchong linija je zamišljena granica koja dijeli Kinu na dvije dijametralno suprotne cjeline. Zapadni dio Kine čini 57 % teritorija, dok tamo živi samo 6 % cjelokupne populacije, ovaj dio ima pustinjske karakteristike. A u istočnom, razvijenijem djelu Kine sa 43 % površine živi većina populacije, čak 94 %, Naughton (2006.).

10. Najveći izazovi budućnosti

Iako je uspjeh kineskog gospodarstva izuzetan sa daljnjim trendom rasta, postoji niz problema s kojima se današnja Kina suočava. Oni su ponajprije demografske i ekološke prirode. S obzirom da sam se već osvrnuo na ovu problematiku, u ovoj cjelini fokusirat ću se ponajprije na ekonomske dubioze s kojima se današnja vlast nosi i potencijalne separatističke tendencije.

Nužan je rebalans ekonomskog sustava iz temelja. Postoji svojevrsni konsenzus vlasti da ovakav model izvozno orijentirane ekonomije nije dugoročno održiv. Domaća potrošnja je na izrazito niskim razinama, dok se prihod od izvoznih proizvoda bliži polovini vrijednosti BDP-a, Li et al. (2011.). Nužno povećanje osobne potrošnje velik je korak koji zahtijeva znatnu ekspanziju socijalnih mjera sigurnosti. Iako je krizni set mjera pomogao gospodarstvu na više polja, došlo je do nuspojava u vidu rasta opće razine cijena i stvaranja balona na tržištu nekretnina, (Willett et al., 2011.).

Na primjer, samo u prošlom desetljeću prosječna cijena kvadrata u glavnom gradu narasla je za 5 do 10 puta. U budućnosti bi se moglo dogoditi da se ovaj balon rasprsnje i povuče zemlju u još dublju krizu od prethodne. Ovo bi pogodilo primarno bankarski sektor koji bi sa sobom povukao sve ostalo u ponor, (Chen, 2010.). Porast indeksa opće razine cijena je počeo odmah nakon vladine intervencije 2008. čime je u praksi potvrđena teorija ponašanja Phillipsove krivulje u kratkom roku koja objašnjava da ekspanzija agregatne potražnje dovodi do ekonomskog rasta i inflacije. Iako je moguće da se ovakav scenarij ponovi, (Zhang et al., 2011.).

Dugogodišnje etničke tenzije u Tibetu, koji ima status autonomne pokrajine unutar Kine, bi mogle eskalirati u budućnosti. Tibet je na početku 20-og stoljeća imao status nezavisne države, dok 1950. Mao Zedong nije poslao vojsku i okupirao tu regiju, Goldstein (1989.). Došlo je do egzodusa i uništavanja tibetanske kulture, a pritom je uništeno preko 10 000 kipova Bude kao i brojne vjerske slike i zapisi. Do novih trzavica dolazi 1956., a tri godine kasnije izbija opći ustanak, rezultat toga bili su deseci tisuća žrtava, a Dalaj Lama je prebjegao u Indiju gdje se nalazi i dan danas. Kinezi su sustavno ubijali budističke svećenike i zatirali tibetansku kulturu sve do '80-ih kada je došlo do popuštanja režimske politike. Većina samostana je razrušena i opljačkana, a ni danas situacija nije bajna, od ukupno 4000 svetih mjesta vjernicima je na raspolaganju tek 100-tinjak, a slika Dalaj Lame i dalje je zabranjena, (Shakya, 1999.). Ujguri su također jako ugrožena skupina, radi se o narodu nastanjenom u najzapadnijoj pokrajini – Xinjiang, većina su sunitski muslimani. Kroz povijest više puta su podizali ustanke jer su bili

sustavno ugnjetavani, a danas se njihova prava krše više no ikad. Kineske vlasti su otvorile niz „indoktrinacijskih kampova“ pod krinkom „centara za strukovno obrazovanje“ gdje se vrši proces brisanja ujgurske kulture i religije, Lipes (2019.). Zadnji veći neredi sežu u 2009. g., a tom prilikom je poginulo oko 200 ljudi po podacima Human Rights Watcha-a. Peking je za nered optužio islamske militantne grupe.

11. ZAKLJUČAK

Kao glavnu prednost kineskog modela može se navesti povećanje životnog standarda velike većine populacije u jako kratkom periodu. Ova nagla tranzicija iz siromašne u relativno stabilnu ekonomiju dogodila se u Kini brže nego igdje drugdje na svijetu. 1978. g. oko 250 milijuna ljudi živjelo je u bijedi i siromaštvu, dok je 2017. taj broj pao na „samo“ 70 milijuna, Liu et al. (2017.). Za ovo je zaslužna liberalizacija i trgovinska razmjena sa ostatkom svijeta. Otvaranjem ka svijetu, došlo je do ekspanzije produktivnosti i širenja vidika. Uključenost u globalne trgovinske tokove osigurala je stabilnost Kini (ali i ostatku svijeta) primarno rješivši egzistencijalna pitanja kineske populacije. Iako država nije došla do uređenja parlamentarne demokracije, mnogi koraci su učinjeni za napredak ljudskih prava i sloboda. Prestao je progon političkih neistomišljenika i ljudi su dobili pravo na privatno vlasništvo. Međutim, Kinu još čeka dalek put do kompletne demokratizacije društva, posebno s ovakvim političkim vodstvom.

Sve pozitivne strane rasta imaju svoje negativne eksternalije za širu društvenu zajednicu, pa je tako i u ovom slučaju. Kina emitira skoro trećinu svjetskog ugljičnog dioksida u atmosferu (Worldometer), ali ovo je samo vrh ledene sante ekoloških problema. Zagađen zrak i voda su posljedice ekonomske ekspanzije, dolazi i do povećanja koncentracije raznih kancerogenih tvari, kako u zraku tako i u tlu. Iako je kineska vlast poduzela neke korake za oporavak okoliša, i dalje su na meti mnogih kritičara koji smatraju da to nije dovoljno. Restriktivna natalitetna politika je po mom mišljenju izrazito nemoralna i u svakom smislu pogrešna, barem gledajući način na koji su to kineske vlasti onoga vremena provodile. Prisilno steriliziranje stotinu milijuna žena pravi je genocid nad vlastitim narodom i za svaku je osudu. Ovakav politički potez ne može se opravdati nijednim ekonomskim ili bilo kakvim drugim argumentom jer u svojoj osnovi ima duboko zadiranje u intimu ljudske individue i kršenje je osnovnih ljudskih prava. Nekontrolirani rast stanovništva mogao se obuzdati puno humanijim mjerama, primjerice uvođenjem planiranog roditeljstva i seksualnog odgoja u obrazovni sustav popraćen lakše dostupnim i jeftinijim kontracepcijskim sredstvima. Nadalje, u okviru demografije

značajan problem javlja se i na tržištu radne snage koje je sve manje i manje, a potrebe su sve veće i veće. Gledajući trendove, kroz godine koje dolaze ovaj problem bi mogao paralizirati kinesku nacionalnu ekonomiju.

Iako nijedan društveni sustav nije savršen upravo zato što smo mi nesavršena bića, na kineskom primjeru se kao i mnogo puta dosad pokazalo da je kapitalizam, ili barem osnovni kapitalistički principi poput slobodnog tržišta i koncepta privatnog vlasništva superiornija alternativa bilo kakvom obliku socijalizma, a kamoli komunizmu kao njegovoj krajnosti. Tržišna ekonomija nudi puno bolje odgovore od planske i posljedično dovodi do većeg društvenog blagostanja. Uz to nudi i puno više prostora za razvoj svakog pojedinca, dok ga se u komunističkom društvenom uređenju demotivira i dehumanizira na sve moguće načine. Oduzimanje prava na život i prava na slobodu samo su neki od tih načina. Ova nadmoć kapitalističkih mjera možda je i najbolje vidljiva u ovom primjeru upravo zahvaljujući tome što su te mjere implementirane postupno kroz dugi niz godina, za razliku od nekih europskih država (Istočni blok, a među njima i Hrvatska) gdje je došlo do određenih anomalija. Proces privatizacije preko noći i pod svaku cijenu je svakako najočitiiji primjer koji ovo potencira. Jasno je da i neoliberalni kapitalizam, koji djeluje bez nadzora države i smatra da će slobodno tržište sve samo od sebe riješiti, jako opasan, posebice za one društvene skupine koje su najviše ugrožene. Stoga je potrebno konstantno raditi kompromis kojim bi se osigurala jednaka prava i prilike za sve, a da se pritom vodi računa o socijalno ugroženima.

Kina je više manje suočena sa istim problemima kao i ostatak svijeta: visoka stopa zaduživanja, starenje populacije i nadasve ekološki problemi. Glavni kamen spoticanja daljnjem razvoju je manjak volje za unaprijeđenjem demokratskih prava. Kao što je već spomenuto, korupcija i cenzura također predstavljaju izrazit problem. Ekonomska sloboda bez građanske slobode nema puno smisla, a uz to neće ni rezultirati najboljim ishodom ako se ignorira jedna od ove dvije stavke. Tek u sinergiji ove dvije neraskidive slobode donose ekonomsko blagostanje.

12. SAŽETAK

Do 1911. g. Kinom je vladala **dinastija Qing**, a država je bila pod konstantnim hegemonijskim pritiscima izvana (Japan, Britanija, Rusija). Višestruki vojni porazi i nedovoljna modernizacija sustava, a k tome i brojne povlastice dane strancima u narodu su probudili izrazit animozitet prema dinastiji i doveli je do kraha. Više puta pokušalo ih se zbaciti sa trona, ali kap koja je prelila čašu bio je pokušaj privatizacije javne željeznice koja bi se potom dala strancima na korištenje 1910. g.

Slijedi uspostava republike sa nacionalističkom strankom Kuomintang na čelu, ali to dovodi do novih društvenih tenzija i građanskog rata između Komunističke partije i Kuomintanga. Sjekire su privremeno zakopane zbog vanjske prijetnje – invazija Japana na Kinu 1937. Krajem globalnog rata i pobjedom Kine koja je bila na strani Saveznika, staro neprijateljstvo se ponovno budi. Krvavi građanski rat je trajao 4 godine. KPK 1949. g. uspijeva doći do vlasti i uspostavlja Narodnu Republiku, a Kuomintang donosi odluku o političkom zbjegu na Tajvan. Vođa partije, **Mao Zedong** predvođen komunističkim idealima po uzoru na sovjete, donosi niz agrarnih reformi i provodi kolektivizaciju i nacionalizaciju cijele zemlje. Nakon početnog kratkoročnog uzleta dolazi do socioekonomske katastrofe uzrokovane nizom loših političkih odluka donesenim u „**Velikom koraku naprijed**“. Maovo neznanje i površnost koštaju života milijune Kineza (oko 5 % populacije).

Nakon više desetljeća žestoke represije režima i radikalnih reformi koje su uzrokovale političke progone i brojne ljudske patnje dolazi do želje za sveobuhvatnim promjenama, kako u narodu tako i u partiji. Odlučeno je da će se provesti politička i **ekonomska liberalizacija**. 1978. g. uvode se prvi kapitalistički eksperimentalni modeli. Firme su po prvi put dobile priliku da samostalno prodaju robu na tržištu i zadrže dodanu vrijednost, a ne da je moraju davati državi po niskim cijenama. '80- ih dolazi do dodatne reformacije kojom se povećava autonomija direktora, a '90-ih počinje proces privatizacije u raznim industrijskim poduzećima.

Kao rezultat ovih tržišnih reformi, NR Kina je doživjela enormnu **gospodarsku ekspanziju** dosad neviđenih razmjera. S ekonomskom snagom rastao je i geopolitički utjecaj i danas je Kina supersila koja je samostalno razvila vlastiti svemirski program i nuklearno naoružanje. Jedna je od rijetkih globalnih ekonomija koja uspijeva konkurirati američkom gospodarstvu, a nije nemoguće da ga u budućnosti i pretekne. Standard življenja kineza se poprilično povećao, a sve zahvaljujući porastu stranih investicija i trgovine, kako na unutarnjem tržištu tako i u globalnim razmjerima. Inicijativa „Pojas i put“ još će više ojačati kinesku poziciju u budućnosti.

Ključne riječi: dinastija Qing, Mao Zedong, Veliki korak naprijed, ekonomska liberalizacija, gospodarska ekspanzija

13. SUMMARY

Until 1911 China was ruled by **Qing dynasty**, state was under constant external hegemonic pressures (Japan, Britain, Russia). Multiple military defeats and insufficient modernization, as well as many benefits given to foreigners, woke up animosity among people towards dynasty which led to it's final downfall. Many times earlier they tried to dethrone the dynasty, but the attempt to privatize public railroad that should have become foreign was overmuch.

Afterwards, the establishment of a republic by Kuomintang party has provoked new social tensions and ultimately a civil war between Communist party and nationalists. The axes were temporarily buried because of the external threat – invasion of Japan on China in 1937. At the end of global conflict, with China on the side of Allies, old hostility awakens again. Bloody civil war lasted for 4 years. Communist party managed to take over the power and declared People's Republic, Kuomintang makes a decision to escape on Taiwan. Leader of the Party, **Mao Zedong** led by communist ideals modeled by soviets, brings comprehensive agrarian reforms and implements process of collectivization and nationalization of the entire country. After initial short-term rise, occurs great socioeconomic disaster caused by a series of bad political decisions adopted during „**Great Leap Forward**“. Mao's ignorance and superficiality costed so many Chinese lives (approximately 5 % of the entire population).

After couple of decades marked with strong repression of the regime and radical reforms which caused political persecutions and a lot of human suffering, a desire for universal change is being born, both among the people and in the Party. It was decided that political and **economic liberalization** should be initiated. In 1978. first capitalistic experimental models were conducted. In this period, firms got the chance for the first time to sell their goods on the market independently, they are no longer obligated to sell their goods to state at low prices. In the '80s process of reformation advanced, this is most visible in the context of growing autonomy of the directors. In the '90s process of privatization is initiated in various industrial companies.

As a result of these market reforms, PR China has experienced enormous **economic expansion**, of unprecedented proportions. With economic strength comes stronger geopolitical influence, today China is superpower that developed it's own space program and nuclear weapons. It is one of the rare world economies that manages to compete with American economy, and it is not impossible for China to overtake first role in world. Living standard has risen greatly, all

thanks to FDI and development of commerce. „One belt, one road“ initiative should strengthen Chinese role even more.

Key words: Qing dynasty, Mao Zedong, Great Leap Forward, economic liberalization, economic expansion

14. LITERATURA:

Knjige:

1. Chang J. i Halliday J. (2005.): *Mao: The Unknown Story*, Random House
2. Chung S. Y. (2017.): *Hong Kong's journey to Reunification: Memoirs of Sze-yuen Chung*, The Chinese University of Hong Kong Press
3. Cleveland C. J. i Morris C. G. (2013.): *Handbook of Energy: Chronologies, Top Ten Lists, and Word Clouds*; Elsevier Science
4. Diamond J. (2005.): *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*, Viking Press
5. Dikotter F. (2010.): *Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958-1962*; Bloomsbury USA
6. Done A. (2011.): *Global Trends: Facing up to a Changing World*, Palgrave Macmillan UK
7. Friedman E., Pickowicz P. G., Selden M. (2006.): *Revolution, Resistance, and Reform in Village China*; Yale University Press
8. Goldstein M. C. (1989.): *A History of Modern Tibet, 1913-1951*, University of California Press
9. Lee L. T. i Lee H. G. (2011.): *Sun Yat-Sen, Nanyang and the 1911 Revolution*; ISEAS-Yusof Ishak Institute
10. Lynch M. (2010.): *The Chinese Civil War 1945–49 (Essential Histories)*, Osprey Publishing
11. MacFarquhar R. (1997.): *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, Cambridge University Press
12. MacFarquhar R. i Schoenhals M. (2008.): *Mao's Last Revolution*, Belknap Press of Harvard University Press

13. Manion M. (2004.): *Corruption by Design*, Harvard University Press
14. Meisner M. (1999.): *Mao's China and After: A History of the People's Republic*, Free Press
15. Naughton B. (2006.): *The Chinese Economy: Transitions and Growth*, The MIT Press
16. Oksenberg M., Sullivan L. R., Lambert M. (1990.): *Beijing Spring, 1989: Confrontation and Conflict: The Basic Documents*; Armonk
17. Paine S. (2003.): *The Sino-Japanese War of 1894-1895: Perceptions, Power, and Primacy*; Cambridge University Press
18. Platt S. R. (2012.): *Autumn in the Heavenly Kingdom: China, the West, and the Epic Story of the Taiping Civil War*, Vintage
19. Preston D. (2001.): *The Boxer Rebellion: The Dramatic Story of China's War on Foreigners that Shook the World in the Summer of 1900*, Berkley Books
20. Pye L. W. (1986.): *Reassessing the Cultural Revolution*, Cambridge University Press
21. Reilly T. H. (2004.): *The Taiping Heavenly Kingdom: Rebellion and the Blasphemy of Empire*, University of Washington Press
22. Rummel R. J. (2017.): *China's Bloody Century: Genocide and Mass Murder Since 1900*, Routledge, raspoloživo na: <https://www.hawaii.edu/powerkills/CHINA.CHAP1.HTM>
23. Shakya T. (1999.): *The Dragon in the Land of Snows (A History of Modern Tibet Since 1947)*, Penguin Books
24. Shepley N. (2013.): *Sun Yat Sen and the birth of modern China: 20th Century China: Volume One (Explaining History Book 9)*, AUK Academic
25. Smith R. J. (1978.): *Mercenaries and Mandarins: The Ever-Victorious Army in nineteenth century China (KTO studies in American history)*, KTO Press
26. Thaxton R. A. (2008.): *Catastrophe and Contention in Rural China: Mao's Great Leap Forward Famine and the Origins of Righteous Resistance in Da Fo Village*; Cambridge University Press
27. Zhang W. B. (2006.): *Hong Kong: The Pearl Made of British Mastery and Chinese Docile-diligence*, Nova Science Pub Inc
28. Zhao D. (2001.): *The Power of Tiananmen: State-Society Relations and the 1989 Beijing Student Movement*, University of Chicago Press

29. Zhi-Sui L. (2011.): The Private Life of Chairman Mao, Random House
30. Zweig D. (1989.): Agrarian Radicalism in China, 1968–1981, Harvard University Press

Internetske stranice i novinski članci:

1. Buckley C. (2013.): China Takes Aim at Western Ideas, raspoloživo na: <https://web.archive.org/web/20160721050121/http://www.nytimes.com/2013/08/20/world/asia/chinas-new-leadership-takes-hard-line-in-secret-memo.html?ref=global-home>, pristupljeno: 10. 08. 2020.
2. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States (Congressional research service), dostupno na: https://www.everycrsreport.com/reports/RL33534.html#_Toc12530863, pristupljeno: 15. 07. 2020.
3. Dube (2014.): Talking points (članak o embargu) , raspoloživo na: <https://china.usc.edu/talking-points-june-3-18-2014>, pristupljeno: 20. 07. 2020.
4. Gerin R. (2008.): Rolling on A River (posljedice građenja brane „Tri klanca“), raspoloživo na: https://web.archive.org/web/20090922231347/http://www.bjreview.com.cn/eye/txt/2008-12/06/content_168792.htm, pristupljeno: 22. 08. 2020.
5. Jacobs A. (2013.): Elite in China Face Austerity Under Xi's Rule, raspoloživo na: https://www.nytimes.com/2013/03/28/world/asia/xi-jinping-imposes-austerity-measures-on-chinas-elite.html?pagewanted=all&_r=0, pristupljeno: 25. 07. 2020.
6. Jiang S. i Cullnane S. (2015.): China's one-child policy to end, raspoloživo na: <https://edition.cnn.com/2015/10/29/asia/china-one-child-policy/>, pristupljeno: 20. 08. 2020.
7. Kongresna knjižnica SAD-a (Nacionalna knjižnica SAD-a): niz studija provedenih o Kini, raspoloživo na: <http://countrystudies.us/china/>, pristupljeno: 28. 06. 2020.
8. „Kulturna revolucija u Kini“, raspoloživo na: <http://countrystudies.us/china/90.htm>, pristupljeno: 20. 07. 2020.

9. Lipes J. (2019.): Expert Says 1.8 Million Uyghurs, Muslim Minorities Held in Xinjiang's Internment Camps, raspoloživo na: <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/detainees-11232019223242.html>, pristupljeno: 25. 08. 2020.
10. Liu J. i Diamond J. (2005.): China's environment in a globalizing world, raspoloživo na: <https://wayback.archive-it.org/all/20080409113207/http://www.scidev.net/uploads/File//pdffiles/nature/4351179a.pdf>, pristupljeno: 21. 08. 2020.
11. Mirsky J. (2009.): The China We Don't Know, raspoloživo na: <https://www.nybooks.com/articles/2009/02/26/the-china-we-dont-know/>, pristupljeno: 06. 07. 2020.
12. Nacionalni statistički ured Kine, raspoloživo na: <http://www.stats.gov.cn/english/>, pristupljeno: 20. 06. 2020.
13. Nathan A. J. (2001.): The Tiananmen Papers , raspoloživo na: <https://web.archive.org/web/20040706113745/http://www.foreignaffairs.org/20010101faessay4257-p0/andrew-j-nathan/the-tiananmen-papers.html>, pristupljeno: 22. 07. 2020.
14. Olesen A. (2011): „Experts challenge China's 1-child population claim“, raspoloživo na: http://archive.boston.com/news/world/asia/articles/2011/10/27/chinas_touting_of_1_child_rules_draws_challenges/, pristupljeno: 18. 08. 2020.
15. Online izdanje Hrvatske opće enciklopedije, raspoloživo na: <https://www.enciklopedija.hr/>, pristupljeno: 23. 06. 2020.
16. Postmaoistički period, dostupno na: <http://countrystudies.us/china/91.htm>, pristupljeno: 19. 07. 2020.
17. Prve godine liberalizacije, dostupno na: <http://countrystudies.us/china/92.htm>, pristupljeno: 17. 07. 2020.
18. „Prvi petogodišnji plan“, dostupno na: <http://countrystudies.us/china/87.htm>, pristupljeno: 12. 07. 2020.
19. „Prvo poljoprivreda“, dostupno na: <http://countrystudies.us/china/89.htm>, pristupljeno: 02. 07. 2020.

20. Scharping T. (2003.): Birth Control in China, 1949-2000. Population Policy and Demographic Development; raspoloživo na:
<https://journals.openedition.org/chinaperspectives/484>, pristupljeno: 02. 08. 2020.
21. Sui Lee (2017.): After One-Child Policy, Outrage at China's Offer to Remove IUDs, raspoloživo na: <https://www.nytimes.com/2017/01/07/world/asia/after-one-child-policy-outrage-at-chinas-offer-to-remove-iuds.html>, pristupljeno: 05. 08 2020.
22. Svjetska banka: Inicijativa „Pojas i put“, raspoloživo na:
<https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>, pristupljeno: 29. 07. 2020.
23. Thomas A. (2006.): The tank man (dokumentarac o prosvjedima na trgu), raspoloživo na:
<https://www.pbs.org/wgbh/frontline/film/tankman/>, pristupljeno: 23. 07. 2020.
24. „Veliki skok naprijed“, dostupno na: <http://countrystudies.us/china/88.htm>, pristupljeno: 11. 07. 2020.
25. Wang S. (2012.): Remembering the dark days of China's Cultural Revolution, raspoloživo na:
<https://www.scmp.com/news/china/article/1017272/remembering-dark-days-chinas-cultural-revolution> , pristupljeno: 13. 07. 2020.
26. Wikipedia: pojam „gospodara rata“, raspoloživo na:
https://hr.wikipedia.org/wiki/Gospodari_rata , pristupljeno: 22. 06. 2020.
27. Worldometer: emisija ugljičnog dioksida u Kini, dostupno na:
<https://www.worldometers.info/co2-emissions/china-co2-emissions/>, pristupljeno:26. 08. 2020.

Akademski članci:

1. Chen Z. (2010.): A massive deflationary shock to the world, Symposium of Views: If the Chinese Bubble Bursts, International Economy, str. 11.
2. Groth H. (2013.): Megatrend „Global Demographic Change“ Tackling Business and Society Challenges in 2030 and beyond, raspoloživo na:
[file:///C:/Users/Home/Downloads/skript-hans-groth%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Home/Downloads/skript-hans-groth%20(1).pdf)

3. Kotarski K. (2014.): Kineska ekonomska i financijska transformacija, utjecaj globalne financijske krize i reperkusije kineskoga kriznog menadžmenta, raspoloživo na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=211349
4. Li L., Willett T., Zhang N. (2011.): The Effects of the Global Financial Crisis on China's Financial Market and Macroeconomy, raspoloživo na:
<https://www.hindawi.com/journals/ecri/2012/961694/>
5. McLeod A., Morgan N., Prakash A., Hinrichs J. (2005.): Economic and social impacts of avian influenza, raspoloživo na: <http://www.fao.org/avianflu/documents/Economic-and-social-impacts-of-avian-influenza-Geneva.pdf>
6. Stamenković M. (2019.): Kina i opijumski ratovi u Kapitalu, raspoloživo na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=338191
7. Šimurina J., Dobrović A. (2011.): Analiza Kuznetsove krivulje za okoliš, raspoloživo na:
<https://hrcak.srce.hr/74505>
8. Wei C. (2005.): Sex Ratios at Birth in China, raspoloživo na:
https://web.archive.org/web/20060718153354/http://www.cicred.org/Eng/Seminars/FDA/papers/18_ChenWei.pdf